

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

JAR A JEJÍ MOCENSKÉ POSTAVENÍ V RÁMCI REGIONU

Jitka Kantová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

JAR a její mocenské postavení v rámci regionu

Jitka Kantová

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Tato práce vznikla za vydatného přispění PhDr. Lindy Piknerové. Velmi si vážím zejména jejích odborných rad a také času, který mi jako vedoucí práce věnovala.

Paní doktorko, děkuji.

OBSAH

1. ÚVOD	9
2. CHARAKTERISTIKY A HISTORICKÝ NÁSTIN REGIONU JIŽNÍ AFRIKY	13
2.1. Úvod do regionu jižní Afriky	13
2.2. Mocenské postavení JAR a vztahy s regionem během apartheidu	17
2.2.1. Období 1948 – 1960	19
2.2.2. 60. – 70. léta	20
2.2.3. 80. – 90. léta (konec apartheidu)	25
3. ZAHRANIČNÍ POLITIKA JAR.....	29
3.1. JAR v 90. letech.....	29
3.2. Mezinárodní participace	31
3.2.1. G20.....	31
3.2.2. BRICS	32
3.2.3. IBSA	33
3.3. Směřování zahraniční politiky.....	34
3.3.1. Úspěchy zahraniční politiky JAR	35
3.4. JAR a krize v Zimbabwe	36
3.5. Postoj regionu k JAR jako hegemonu	38
3.6. Ekonomická dominance JAR	39
3.7. „Africká renaissance“	41
3.8. Snaha o mír v Africe.....	42
3.9. JAR a stálé místo v Radě bezpečnosti OSN.....	43
3.10. Kontinentální hegemon – JAR nebo Nigérie?	44
4. REGIONÁLNÍ ORGANIZACE	46
4.1. Jihoafrické rozvojové společenství (SADC)	46
4.1.1. Zóny volného obchodu	49
4.2. Jihoafrická celní unie (SACU)	50
4.3. Africká unie (AU) a Nové partnerství pro africký rozvoj (NEPAD)	52
5. ZÁVĚR	55

6. SEZNAM LITERATURY	59
6.1. Literatura	59
6.2. Prameny.....	65
7. RESUMÉ.....	71

SEZNAM ZKRATEK

AFTZ	<i>African Free Trade Zone</i> – Africká zóna volného obchodu
ANC	<i>African National Congress</i> – Africký národní kongres
AU	<i>African Union</i> – Africká unie
BLNS	Botswana, Lesotho, Namibie, Svazijsko
BRICS	Uskupení Brazílie, Ruska, Indie, Číny a JAR
CMA	<i>Common Monetary Area</i> – Společná monetární unie
COMESA	<i>Common Market for Eastern and Southern Africa</i> – Společný trh východní a jižní Afriky
CONSAS	<i>Constellation of Southern African States</i> – Sdružení jihoafrických států
EAC	<i>Eastern African Community</i> – Východoafrické společenství
EU	Evropská unie
FLS	<i>Frontline States</i> – Frontové státy
FTA	<i>Free Trade Area</i> – Zóna volného obchodu
GATT	<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i> – Všeobecná dohoda na clech a obchodu
IBSA	Fórum Indie, Brazílie a JAR
IDP	<i>Internally Displaced People</i> – Vnitřně vysídlené osoby
JAR	Jihoafrická republika
MMF	Mezinárodní měnový fond
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> – Severoatlantická aliance
NEPAD	<i>The New Partnership for Africa's Development</i> – Nové partnerství pro africký rozvoj
OAU	<i>Organization of African Unity</i> – Organizace africké jednoty
OECD	<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN
RISDP	<i>Regional Indicative Strategic Development Plan</i> – Regionální strategický rozvojový plán

SACU	<i>Southern African Customs Union</i> – Jihoafrická celní unie
SADC	<i>Southern African Development Community</i> – Jihoafrické rozvojové společenství
SADCC	<i>Southern African Development Coordination Conference</i> – Jihoafrická rozvojová koordinační konference
SAPs	<i>Structural Adjustment Programmes</i> – Programy strukturálních úprav
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SWAPO	<i>South West Africa People's Organization</i> – Lidová organizace jihozápadní Afriky
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> – Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
USA	<i>United States of America</i> – Spojené státy americké
WHO	<i>World Health Organization</i> – Světová zdravotnická organizace

1. ÚVOD

V rámci afrického kontinentu je Jihoafrická republika výjimečnou zemí. Svou vyspělostí, úrovní demokracie a ekonomickým potenciálem předstihuje ostatní africké státy, nejen ty ze svého regionu. Právě jihoafrická výjimečnost a schopnost vypořádat se s minulostí apartheidu patří mezi důvody, proč jsem zvolila toto téma. Je zajímavé sledovat, jak roste jihoafrický potenciál ve všech sférách. Dále jsem také zohlednila, že se jedná o problematiku, která aktuálně hýbe světem, protože na světovou scénu nastupují nové mocnosti jako je JAR, Brazílie či Indie.

Jako většina afrických států si JAR nese koloniální dědictví, kterého se ovšem ujala lépe než ostatní. Svou ranou historií se tedy příliš neodlišuje od zbytku kontinentu, ovšem už v době objevení Evropany začal být zřejmý geostrategický význam jihu Afriky. Britské impérium zanechalo v Jižní Africe na svou dobu vyspělý stát s ohromným nerostným bohatstvím. Své vazby na Velkou Británii, potažmo celý západní svět si udržela i po získání nezávislosti. V Jižní Africe nikdy neproběhl vojenský puč a země nezakusila ani vládu žádného diktátora. Období apartheidu a rasové segregace ale ukazují, že ani v JAR nebyla cesta k demokracii tak přímá, jak by se mohlo na první pohled zdát. S odstupem několika desítek let je minimálně udivující, že v době po konci druhé světové války a razantnímu odsouzení holocaustu dopustilo mezinárodní společenství fungování takového režimu, jakým byl apartheid. A co více, že z JAR byl po jeho konci veskrze silný stát. Možné to bylo zejména díky studenoválečnickému rozdělení světa a zahraniční podpoře ze strany západu. To zajistilo JAR vhodné podmínky pro upevnění své mocenské pozice v regionu. Jihoafrické státy byly v té době taktéž rozděleny dle sfér vlivu východu nebo západu a podle toho k nim JAR přistupovala. Jihoafrický antikomunistický postoj byl natolik výrazný, že JAR používala všechny dostupné prostředky k tomu, aby hrozbu šíření komunismu v jižní Africe minimalizovala. I přes jisté rozhybání mezinárodního společenství a celosvětového mínění nebyly dopady sankcí po dlouhou dobu příliš viditelné a JAR navzdory mezinárodní izolaci prosperovala.

Nicméně svou transformací na počátku 90. let by mohla být dávána za vzor nenásilného přechodu v moderní a ústavní stát. Státy regionu v tomto kroku viděly naději a v příslibech nové vlády byl znatelný příklon k regionu a regionálnímu rozvoji. Koncept „duhového národa“ (rainbow nation) prosazovaného N. Mandelou naznačoval, že nová vláda bude chtít napravit křivdy způsobené minulým režimem a to jak na domácím, tak mezinárodním poli. Po pádu apartheidu se JAR přiklonila k Africe i k regionu jako takovému, což Thabo Mbeki, druhý prezident nového režimu, obzvláště zdůrazňoval a zasadil se o spuštění hospodářského programu Nového partnerství pro africký rozvoj (NEPAD), mezi jehož cíle patřilo nalákat investory do Afriky.

Touha po regionálním rozvoji ale není to jediné, co tuto oblast spojuje. Region jižní Afriky čelí i mnoha problémům, které se nevyhýbají ani samotné JAR. Destabilizujícími prvky jsou především miliony vnitřně vysídlených osob (IDPs) a migrantů, ale také mezinárodní dluhy či stále velmi problematické Zimbabwe. JAR navíc trápí „odliv mozků“ (brain drain), tedy odchod kvalifikovaných bílých pracovníků, kteří z důvodu pozitivní diskriminace (černých/domorodých obyvatel) odcházejí ze země. JAR ale musí čelit i dalším výzvám na vnitrostátní scéně. Zakořeněné sociální a rasové rozdíly, rozevírající se nůžky mezi bohatými a chudými a z toho plynoucí vysoká míra kriminality jsou odrazem doby apartheidu a zbavit se tohoto negativního dědictví může trvat několik desetiletí (jestli to vůbec možné je). To vše tvoří překážky pro regionální integraci a rozvoj, jež se sice pomalu, ale přesto daří překonávat.

Cílem této práce je představit Jihoafrickou republiku jako regionálního hegemonu a její mocenské postavení v rámci regionu. V průběhu práce budeme zkoumat, zda JAR splňuje všechny charakteristiky regionálního hegemonu, jež se obvykle odvíjí od definice a teorie světového hegemonu. Čtyřmi základními podmínkami hegemonie jsou 1. vlastní přesvědčení o dominanci (v dané oblasti), dále 2. uznání této dominance regionem, 3. určitá projekce hodnot hegemonu a konečně 4. zajištění veřejného (regionálního) dobra, jako například volný obchod či ekonomická stabilita (Prys 2009: 197). K těmto aspektům patří mnoho dalších, jako jsou materiální a ekonomická převaha, stabilní politické zázemí,

schopnost převzít určitou zodpovědnost a také vojenská síla a zajištění bezpečnosti regionu. Regionální mocnosti jsou obvykle klíčovými hráči regionálních institucí a jsou nositeli tzv. soft power (Flemes 2009: 136-138).¹ Tato práce je případovou studií postavení JAR v rámci regionu jižní Afriky, proto budou zohledněny historické, ekonomické, ale také politické a sociální aspekty dominance JAR tak, abychom získali ucelený obraz jihoafrického regionálního hegemona.

JAR se vždy zajímala o „svůj“ region, dobře si uvědomovala význam místního prostředí. Ostatní státy jihoafrického regionu, ač také obdařeny nerostným bohatstvím, ale zmítány vnitřními nepokoji a občanskými válkami, byly a jsou do značné míry závislé na JAR. Jak JAR pracuje s (nejen) ekonomickou závislostí států regionu? Jak uplatňuje JAR svoji moc, je vlídným sousedem nebo vykořisťovatelem? Každý stát je svým způsobem obchodníkem, proto je pochopitelné, že se snaží maximalizovat svůj zisk. Avšak mezinárodní prostředí nefunguje plně jako obchodní prostředí, v mezinárodních vztazích platí určitá solidarita, a proto nelze fungovat za stavu, kdy jeden uplatňuje moc na úkor ostatních (v tomto případě JAR na úkor méně vyspělých sousedů).

Práce je rozdělena na tři části, přičemž v první kapitole se zaměříme na historický kontext a společné charakteristiky regionu jižní Afriky. Pro správné porozumění současnému postavení JAR je třeba chápat historické souvislosti a vývoj regionálních vztahů. Tato práce není analýzou apartheidu, ani historickou deskripcí vývoje země, proto budou zachyceny pouze klíčové události mající vliv na zahraniční politiku JAR. Postavení země v regionu budeme zkoumat postupně, nejprve se podíváme na společné atributy celého regionu a poté na období vlády apartheidu, postoj sousedních států a zahraniční zájmy JAR.

V druhé kapitole se podíváme na regionální směřování JAR po transformaci, tedy od roku 1994, zhodnotíme ekonomické kapacity JAR i její obchodní potenciál. Při rozhodování o směřování země musela JAR skloubit své ambice být hráčem jak na regionálním, tak i světovém poli, kde dobře

¹ J. S. Nye v užším pojetí charakterizuje „soft power“ jako schopnost dosáhnout cíle prostřednictvím přesvědčování bez použití nátlaku, vojenských a ekonomických hrozeb (Flemes 2009: 137).

zapadla do konceptu střední mocnosti.² Proto se zde zaměříme mj. na zahraniční politiku, konexe JAR a její zapojení do mezinárodních organizací. Závěrem této kapitoly bude nastíněno zhodnocení JAR jako možné kontinentální mocnosti. JAR sebe představuje jako „mluvčího Afriky“, má ovšem dostatečné kapacity na hegemonii nad celým kontinentem? Je její ekonomická dominance neotřesitelná nebo jsou nějaké jiné státy, které ji na tomto postu mohou ohrozit? V práci bude analyzováno, co všechno předurčuje JAR k její regionální (nebo kontinentální) hegemonii a jak upevňuje své mocenské postavení.

Závěrečná kapitola bude věnována postavení JAR v jednotlivých regionálních organizacích, které nabyly na důležitosti zejména po pádu apartheidu. Rozebereme zde organizace, jimž JAR dominuje a představuje hlavního iniciátora nastolování agendy (agenda setting). Nejvýznamnější organizací v regionu je Jihoafrické rozvojové společenství (SADC), dalšími organizacemi, které stojí za pozornost, jsou Africká unie (AU), Jihoafrická celní unie (SACU) a program Nové partnerství pro africký rozvoj (NEPAD).

JAR nepatří mezi přední oblasti zájmu České republiky, a proto je i česká literatura na toto téma omezená. Z českých zdrojů se lze opřít zejména o knihu O. Hulce (2010) podávající podrobný pohled na JAR až do situace po volbách v roce 2009. Z toho důvodu budu používat především zahraniční literaturu, která je na toto téma podstatně bohatší, a pro lepší proniknutí do problematiky jednotlivých oblastí pak budou užity jak odborné články, tak internetové zdroje.

² Střední mocnosti jsou obvykle charakterizovány jako ani velké ani malé z hlediska mezinárodní moci, jako držitelé soft power, často se zahrnují i další kvantitativní charakteristiky, např. výše HDP či velikost populace. JAR splňuje středněmocenská kritéria i z hlediska mediace, účasti na peacekeepingu či multilaterálního přístupu (Westhuizen 1998: 435-437).

2. CHARAKTERISTIKY A HISTORICKÝ NÁSTIN REGIONU JIŽNÍ AFRIKY

2.1. Úvod do regionu jižní Afriky

Afrika jako celek v očích Evropana většinou nemá ten nejlepší obrázek. Představa černého kontinentu plného násilí, chudoby, hladomoru a občanských válek je vcelku běžná. Není tomu tak dávno, co Afrika byla opomíjeným kontinentem, využívaným jen pro svou levnou pracovní sílu a nerostné bohatství.³ Hodně afrických států si prošlo bouřlivým vývojem. Koloniální éra zanechala ve státech nesmazatelné stopy, nicméně nelze vinu za současnou situaci svalovat právě na toto období, protože příčin jakéhokoli stavu je vždy více. Jak uvádějí Bauer a Taylor, africké státy selhaly z důvodu kombinace vnitrostátní korupce, špatných vládců a nepřátelského mezinárodního prostředí. Další analýzy ukazují, že nefunkčnost v současnosti může pramenit dokonce i z předkoloniálních dob (Bauer - Taylor 2005: 1). Nelze ovšem na všechny africké státy nahlížet stejně, protože ne všechny potkal stejně tragický osud, resp. ne všechny skončily špatně, takovým příkladem může být právě Jihoafrická republika.

Neexistuje žádné jednoznačné vymezení regionu jižní Afriky. Lze jej chápat jen jako Jihoafrickou republiku a její sousední státy, dále jako širší oblast pokrývající SADC⁴ nebo vymezení OSN (JAR, Botswana, Lesotho, Svazijsko a Namibie)⁵. Pro potřeby předkládané práce je region jižní Afriky definován státy: JAR, státy BLNS (Botswana, Lesotho, Namibie a Svazijsko), Zimbabwe, Mozambik, Angola, Zambie, Tanzanie a Malawi. Ačkoli je JAR africkým státem, svou vyspělostí je považována za rozvinutý stát, nikoliv rozvíjející jako většina ostatních afrických zemí. To jí dává výbornou pozici všude tam, kde „evropské

³ UNESCO (19. 11. 2003). Africa's marginalization must be reversed, says Thabo Mbeki on a visit to UNESCO. Dostupné na http://portal.unesco.org/en/ev.php-RL_ID=17299&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (8. 2. 2012).

⁴ Celkem 15 států: Angola, Botswana, DR Kongo, JAR, Lesotho, Madagaskar, Malawi, Mauricius, Mozambik, Namibie, Svazijsko, Seychely, Tanzanie, Zambie, Zimbabwe. SADC. Dostupné na: <http://www.sadc.int/english/about-sadc/> (8. 2. 2012).

⁵ UN. Statistics Division. Dostupné na <http://millenniumindicators.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm> (8. 2. 2012).

recepty“ či „recepty“ mezinárodního společenství na pomoc Africe selhaly. Jižní Afrika představuje region, který spojují stejné fyzicko-geografické a sociální charakteristiky, které jako smelovací prvek umožňují jistou soudržnost a potenciál pro rozvoj. Nyní se podíváme na tyto charakteristiky blížeji a pro základní členění použijeme dělení dle Bauera a Taylora (Bauer - Taylor 2005: 3-6).

Za prvé se jedná o společnou koloniální a ranou postkoloniální historii států jižní Afriky. Tato oblast byla poprvé kolonizována a osídlena Portugalci, následně Holanďany a Brity. Kolonialismus zde trval na africké poměry déle než v ostatních zemích.⁶ Důležité je dědictví britského impéria, které v této oblasti (s výjimkou Angoly, Mozambiku a částečně Namibie) přetrvává dodnes. Jeho zásluhou bylo (nejen) zde zrušeno otroctví (1833),⁷ významný je také jazykový aspekt v podobě regionálního rozšíření angličtiny, která zde zůstala jako oficiální jazyk (např. v JAR, Botswaně nebo Zimbabwe). Anglický jazyk shledávám jako velkou výhodu pro tento region, protože jako třetí nejpoužívanější jazyk na světě představuje předpoklad pro rozvoj nejen v obchodní oblasti.⁸ Britské dědictví je zde patrné v jazykové, kulturní i politické i ekonomické oblasti, tedy oblasti investic a později v podobě britské opozice vůči sankcím uvalovaným na JAR.

Další společnou charakteristikou jihoafrického regionu je velká populace bílých osadníků, o jejichž významu pro historii a směřování regionu není třeba spekulovat, nicméně hodnocení jejich aktivit je sporné. Zatímco černoši (domorodci) shledávali v bílých vždy ty, jež jim berou půdu a připravují je o práva, zanechali po sobě bílí např. rozsáhlou infrastrukturní síť a relativně vyspělé ekonomiky. Sociální dopady byly jasné, neboť kdekoli se bílí objevili, prosazovali segregační politiku, protože byli přesvědčeni, že jsou nadřazení

⁶ Například nezávislost Zimbabwe až v roce 1980 nebo Mozambiku v roce 1975. African History. Dostupné na <http://africanhistory.about.com/library/timelines/blIndependenceTime.htm> (8. 2. 2012).

⁷ Byrnes, Rita M., ed. (1996): South Africa. A Country Study. Dostupné na <http://countrystudies.us/south-africa/11.htm> (8. 2. 2012).

⁸ Nejpoužívanějším jazykem je čínština (mandarínština) a poté španělština. BBC (19. 10. 2009). The Death of Language. Dostupné na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/8311000/8311069.stm> (23. 2. 2012).

ostatním rasám (což např. později vedlo až k vládě apartheidu v JAR).⁹ Tato politika samozřejmě vedla k nerovné distribuci bohatství a zdrojů a zvyšujícím se rozdílům mezi bohatými (obvykle bílými) a chudými (obvykle černými). Napětí a rozdíly mezi bohatými a chudými představují silný destabilizační prvek regionu. Situace v JAR se ani po demontáži apartheidu zásadně nezlepšila a republika zůstala stále částečně zemí dvou světů, vzdělanou a majetnou bílou menšinou, doplněnou o nově vzniklou černou elitu a chudou černošskou populaci žijící ve slumech (Kruliš 2010: 19). Situace v Zimbabwe zase nabrala úplně jiný směr, Mugabeho politika dosáhla toho, že v zemi nezůstala téměř žádná bílá populace. To, jak se budou zdejší státy schopny vypořádat s rasovým rozštěpením svých společností, určí z velké části směr jejich vývoj v budoucnu.

Za třetí je to významná politická a sociální propojenost a vzájemná závislost regionu. První obyvatelé regionu byli Khoikhoiové, kteří byli později vysídleni kmeny Bantu, které přicházeli ze severu. Potomci obou kmenů jsou dodnes téměř ve všech státech jižní Afriky.¹⁰ Avšak kolonialisté za sebou nechali hranice, které nerespektují kmenové dělení, a tím vzniká řada problémů napříč celou jižní Afrikou. Jihoafrický region je propojen migrací, ať už se jedná o pracovní nebo tu nucenou kvůli politické nestabilitě v některém ze států. Pracovní migrace zde má dlouhou historii, začátky lze nalézt v dobách evropského osídlení při objevení zlata a diamantů. Dělníci putovali do dolů nejen v Jižní Africe, ale také v Namibii, Botswaně, Zambii a Zimbabwe. V období získávání nezávislosti či boji za demokratický režim hledali rebelové či stoupenci opozice útočiště v sousedních zemích (např. v Angole, Mozambiku nebo Zambii) (Bauer – Taylor 2005: 5). Pracovní migrace je dodnes součástí běžného života mnoha Jihoafričanů. Migrace s sebou přináší i negativa v podobě obchodu s lidmi, sexuální zneužívání a s tím spojenou problematiku HIV/AIDS, jíž je tento region nechvalně známý.¹¹

⁹ BBC. The story of Africa. Southern Africa. Dostupné na http://www.bbc.co.uk/worldservice/africa/features/storyofafrica/index_section12.shtml (8. 2. 2012).

¹⁰ Byrnes, Rita M., ed. (1996): *South Africa: A Country Study*. Dostupné na <http://countrystudies.us/south-africa/> (8. 2. 2012).

¹¹ International Organization for Migration. Dostupné na <http://www.iom.int/jahia/Jahia/activities/africa-and-middle-east/southern-africa> (8. 2. 2012).

Čtvrtým společným prvkem je politická a ekonomická transformace států. Většina z nich se sice vydává za demokratické, na tuto demokracii ale nelze nahlížet západním měřítkem. Za nejdemokratičtější stát je všeobecně chápána Botswana pyšnicí se rostoucí ekonomikou (zejména díky obchodu s diamanty) a na africké poměry minimem korupce a bývá v řadě případů dávána jako vzor úspěšně fungujícího afrického státu. Až 88% botswanského dovozu pochází z JAR.¹² Namibie je i po získání nezávislosti na JAR (1990) také chápána jako stabilní stát a i nadále zůstává významným africkým obchodním partnerem JAR. V případě Mozambiku revoluční přechod k nezávislosti nezajistil rozvoj země, naopak zde zanedlouho propukla dlouhá občanská válka trávající šestnáct let. Konsolidace mozambické ekonomiky po skončení války trvala velmi dlouho. Zimbabwe je odrazujícím příkladem afrického státu, v jehož případě se o demokracii nedá hovořit a i poslední parlamentní a prezidentské volby v roce 2008 byly doprovázeny násilnostmi a falšováním výsledků.¹³ Jihoafrická republika svou transformaci již zvládla a její poklidný přechod k demokracii jí lze dát k dobru, nicméně rasové nerovnosti v zemi přetrvávají a vyřešení této otázky možná nebylo tak úspěšné, jak mnozí přepokládali.

K těmto čtyřem oblastem bychom ještě mohli přidat krizi HIV/AIDS, která je z celého kontinentu v jižní Africe nejhorší. Šest států jižní Afriky je považováno za „světové epicentrum nákazy“ (Hwedie dle Bauer - Taylor 2005: 277). V regionu jižní Afriky je nejhorší stav ve Svazijsku a hned v závěsu za ním je Botswana.¹⁴ Tato epidemie má neblahé důsledky ve všech sektorech, svým záběrem zasahuje oblast politickou, ekonomickou, sociální i bezpečnostní. Politická stabilita většiny jihoafrických států je křehká a takováto krize ji může zásadním způsobem nabolat. JAR sice zavedla programy proti HIV/AIDS, nicméně ani samotní jihoafričtí představitelé nejdou celému regionu příkladem.

¹² Botswanský export do JAR činil jen 8%, nejvíce Botswana vyváží do EU, 81% (údaje k roku 2003). SADC. Trade Performance Review. Dostupné na <http://www.sadctrade.org/files/TPR%20Botswana.pdf> (1. 3. 2012).

¹³ Amnesty International (11. 4. 2008): Post-election violence increases in Zimbabwe. Dostupné na <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/news/post-election-violence-increases-zimbabwe-20080418> (8. 2. 2012).

¹⁴ V roce 2009 byly odhady nakažených AIDS v JAR 5,6 milionu lidí. Avert. Dostupné na <http://www.avert.org/aids-botswana.htm> (8. 2. 2012).

Například když bývalý prezident Thabo Mbeki zpochybnil západní metody léčby této nemoci a podporoval ty „tradiční“ jako česnek nebo řepu. Ani současný prezident Jacob Zuma není v tomto směru lepší a jeho osobní život rozhodně nemůže být dáván jako vzor pro prevenci této nemoci.

Přes všechny představené společné atributy je možné v tomto regionu nalézt řadu odlišností mezi jednotlivými státy. Bez ohledu na jejich ekonomickou vyspělost, v jejímž čele stojí jednoznačně JAR, se jedná například o velikost populace. Zatímco JAR má přibližně 50 milionů obyvatel¹⁵, státy jako Botswana či Namibie mají okolo milionů dvou. Všechny jihoafrické země jsou bohaté na nerostné suroviny, ale každá disponuje jiným bohatstvím. Botswana, Namibie a JAR mají naleziště diamantů a dalších minerálů, Angola vlastní velké zásoby ropy, kdežto Mozambik má zásoby uhlí a plynu. Co se týká přístupu k moři, státy jako Zambie, Zimbabwe, Botswana, Lesotho a Svazijsko jsou vnitrozemské a tudíž nemohou těžit ze strategické přímořské polohy svých sousedů. Státy s přístupem k moři mají snadnější cestu k mezinárodnímu obchodu díky námořní přepravě, mohou čerpat suroviny z moře a oceánu či obyvatelé mohou moře využívat jako zdroje své obživy.

2.2. Mocenské postavení JAR a vztahy s regionem během apartheidu

Období apartheidu (oficiálně začínající v roce 1948) silně poznamenalo vztahy s regionem, potažmo celým kontinentem Afriky. Studená válka definovala vztahy celosvětově, včetně Afriky a od toho se také odvíjely mezinárodní vztahy Jihoafrické unie (od roku 1961 JAR). Bipolární rozdělení světa, na západ (stojící při USA) a východ (stojící při SSSR) po celou svou dobu určovalo směřování zahraniční politiky Jižní Afriky, která byla jednoznačně prozápadně a silně antikomunisticky naladěná. Na základě jejího ideologického směřování se odvíjel i vztah k regionu, nicméně region jižní Afriky nepatřil mezi primární oblasti zájmu sovětského impéria. Jihoafrické obavy ze SSSR

¹⁵ Čísla při posledním sčítání v roce 2011. South Africa. People. Dostupné na <http://www.southafrica.info/about/people/population.htm> (8. 2. 2012).

a komunistické hrozby byly svým způsobem oprávněné, protože SSSR dodával zbraně vojenským základnám ANC v Tanzanii.¹⁶ Tím pádem hrozilo, že by zakázaný ANC nebo komunistická strana mohly v regionu posílit a následně společně se Sovětským svazem teoreticky JAR ohrozit. Sovětský svaz tak sice podporoval osvobozené hnutí, ale nechtěl sám riskovat přímou konfrontaci se západními mocnostmi ve vzdáleném jihu Afriky (Thompson 1995: 216).

Ať bylo mezinárodní prostředí jakkoli vymezeno vůči JAR, republika za všech okolností pozadí projevovala zájem o celý region. Čím více se dostávala do izolace v důsledku sílících mezinárodních sankcí, tím více svůj zájem o region zintenzivňovala a snažila se upevnit své mocenské postavení všemi dostupnými prostředky. Na druhou stranu se v jihoafrickém regionu svým způsobem obrátil princip regionalismu, tedy stav, kdy státy spolu kooperují a podporují celkový rozvoj a integraci v oblasti. V průběhu vlády apartheidu se totiž státy regionu obrátily proti JAR a kvůli její stupňující se agresivní politice a snažily se minimalizovat svoji závislost na ní. Skutečným jihoafrickým státním zájmem nebylo integrovat region, v němž by všechny státy rovnoměrně získávaly, ale především v regionu udržet moc tak, aby nemohlo být její mocenské postavení nikým zpochybněno (Gibb 1998: 292). Skutečností je, že země jihoafrického regionu bez ohledu na jejich ideologické zaměření byly do značné míry na Jižní Africe ekonomicky závislé, tudíž nemohly svůj případný nesouhlas s apartheidem náležitě uplatnit (Holland 1988: 304). Celkově šla JAR jiným směrem než zbytek kontinentu. Zatímco většinu afrických zemí opouštěli bílí kolonizátoři a černí obyvatelé se ujímali vlády a správy země, v Jižní Africe chtěli vytvořit „bílou“ vládu založenou na principu rasové segregace.¹⁷

Nesouhlas s politikou apartheidu se ale začal ozývat téměř ze všech stran. Právě proto, že mezinárodní prostředí začalo JAR ukazovat nesouhlas s její politikou, země se začala obracet směrem k Africe a svému regionu. Inklinaci k Africe se snažila prosazovat i mimo politickou scénu, a to například

¹⁶ Byrnes, Rita M., ed. (1996): *South Africa: A Country Study*. Dostupné na <http://countrystudies.us/south-africa/> (8. 2. 2012).

¹⁷ Byrnes, Rita M., ed. (1996): *South Africa: A Country Study*. Dostupné na <http://countrystudies.us/south-africa/> (22. 3. 2012).

prostřednictvím spolupráce ve vědě. V roce 1950 JAR pomohla založit Komisi pro technickou spolupráci, jež měla předejít vytvoření podobné organizace OSN, která by mohla zasahovat do vnitřních záležitostí JAR. Současně tím JAR udržovala kontakty mimo politickou scénu, což bylo v době zvyšující se izolace cenné (Hentz 2005: 23) JAR měla velké regionální ambice, nejenže okupovala území Jihozápadní Afriky, chtěla také např. začlenit i Jižní Rhodesii, Bečuánsko (později Botswanu), Svazijsko či Lesotho k území vlastního státu. Ani jeden stát se ale přičlenit nepodařilo, a to buď díky Velké Británii anebo proto, že roku 1953 vznikla Středoafriická federace, zahrnující kromě jiných Jižní Rhodesii (Hentz 2005: 23). Lze jen spekulovat, jaké síly by dosáhla Jižní Afrika, kdyby se jí opravdu podařilo inkorporovat tato území.

Jak uvádí Richard A. Gibb, regionální zahraniční politika JAR by se dala v období apartheidu rozčlenit do tří období. Tím prvním je „vnější směřování politiky“ (outward policy) v letech 1967 – 1974, po kterém následovalo období „détente“ mezi lety 1974 – 1978, které vyústilo od roku 1979 v politiku „destabilizace“ (Gibb 1987: 400).

2.2.1. Období 1948 – 1960

Nyní se na období apartheidu podíváme postupně a podrobněji. Budeme se věnovat klíčovým událostem určujícím charakter regionálních vztahů této doby a také tomu, co pomohlo a naopak uškodilo mocenskému postavení JAR. Můžeme ale předeslat, že JAR své dominantní postavení v regionu nikdy neztratila. Vlády se roku 1948 ujala Národní strana, jejíž první ministerský předseda F. D. Malan chtěl především upevnit apartheid a vybudovat silný stát, jemuž by vládli bílí Jihoafričané, a to nejlépe s podporou západních států. Jihoafrickému hospodářství se po konci války dařilo dobře a vláda tak mohla upevňovat svoji politiku (Zimák 2003: 44). Na mezinárodní scéně se Jižní Afrika pomalu posouvala do mezinárodní izolace. Nedávno vzniklá Organizace spojených národů se o situaci na jihu Afriky začala zajímat od svého prvního zasedání (v roce 1946), kde vyzvala vlády k respektování Charty OSN

a k ukončení náboženské a rasové perzekuce a diskriminace.¹⁸ JAR již v té době vojensky dominovala celému regionu, a to jak svými vysokými vojenskými výdaji (v 60. letech vzrostl vojenský rozpočet šestkrát), tak také početnou armádou (Lacina 1979: 136-137). Svými vysokými vojenskými výdaji na zbrojení a vojenskou silou určovala JAR svoji úlohu v mezinárodní politice a též si tím udržovala vliv v regionu, včetně zajištění kontroly nad případnou antiapartheidní opozicí formující se v okolních státech.

JAR svoji moc prosazovala v tehdejší Jihozápadní Africe, kterou Malan dokonce označil za pátou provincii Jihoafrické unie (Hulec 2010: 228).¹⁹ OSN v roce 1953 sice rozhodla, že správa Jihozápadní Afriky bude nadále probíhat již bez JAR, ale toto rozhodnutí na jihoafrické okupaci nic nezměnilo (Klíma 2009: 70). Již tady lze spatřovat moc JAR nebo také „bezzubost“ OSN, která JAR umožňovala navzdory svému rozhodnutí a počínající mezinárodní izolaci okupovat cizí území. Mezinárodní společenství nemělo prostředky, kterými by si vynutilo plnění svých rozhodnutí. Jižní Afrika začala v Jihozápadní Africe taktéž zavádět rasistické zákony, což způsobilo, že v průběhu 50. let se zde zformovala Lidová organizace jihozápadní Afriky (SWAPO), která stanula v čele boje proti apartheidu (Lacina 1979: 253-254).

2.2.2. 60. – 70. léta

Rok 1960, byl rokem Afriky a rokem velkých změn napříč kontinentem, včetně jižní Afriky.²⁰ Toho roku přednesl svůj projev „vítr změn“ (wind of change) tehdejší britský předseda vlády Harold Macmillan v Kapském Městě. Svým vystoupením odstartoval řadu změn, mimo jiné to, že Velká Británie dala otevřeně najevo svůj nesouhlas s apartheidem a vlna mezinárodního odporu proti

¹⁸ UN Chronicle. The Struggle against Apartheid: Lessons for Today's World. Dostupné na http://www.un.org/wcm/content/site/chronicle/cache/bypass/home/archive/issues2007/thesolidarityofpeoples/thestruggleagainstapartheid?pagination=true&ctnscroll_articleContainerList=1_0&ctnlistpagination_articleContainerList=true (25. 2. 2012).

¹⁹ Jihozápadní Afrika (dnešní Namibie) je bývalá německá kolonie, po konci první světové války skončila v rukou Britského impéria a od roku 1919 byla Ligou národů svěřena do správy Jihoafrické unii. Navzdory rozhodnutí OSN, JAR toto území spravovala až do získání nezávislosti v roce 1990. BBC. Namibia profile. Dostupné na <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13891138> (25. 2. 2012).

²⁰ Toho roku získalo 17 afrických států nezávislost, státy jižní Afriky mezi nimi nebyly. CBC. 1960: The Year of Africa. Dostupné na <http://www.cbc.ca/news/world/story/2010/06/07/f-year-of-africa.html> (25. 2. 2012).

režimu v JAR se začala vzdouvat.²¹ Zároveň v tomto roce v JAR proběhl Sharpevillský masakr, který již tak napjaté mezinárodní vztahy ještě více vyhrotil.²² K významným událostem 60. let zajisté patří založení Organizace africké jednoty (OAU), mezi jejíž aktivity patřilo i odsouzení rasistických vlád v Jižní Rhodesii a JAR a nepravomocné jihoafrické správy Namibie.²³ Co se týká kontaktů v regionu, vztahy s Mozambikem a Angolou byly dobré do roku 1974, kdy obě země byly stále ještě pod kolonizačním vlivem Portugalska. Až po politické transformaci v Portugalsku v roce 1974 se Mozambik i Angola osamostatnily a přiklonily na stranu východního bloku a tím narušily sanitární kordón (cordon sanitaire) okolo JAR (Hentz 2005: 32). Africký národní kongres, který Národní strana na počátku 60. let zakázala, navazoval kontakty s osvobozeneckými silami právě Angoly a Mozambiku, kde po jejich osamostatnění našel dobré útočiště. Podobně tak činil Panafrický kongres, jehož činnost byla taktéž omezena jihoafrickou vládou. Kromě toho se členové černošských organizací uchýlovali např. do Tanzanie, Alžíru či Káhiry (Hulec 2010: 227, 231).

Země jihoafrického regionu v té době byly buď čerstvě nezávislé a křehké nebo stále ještě pod kolonizačním vlivem.²⁴ Nově vzniklé slabé vlády nemohly v podstatě JAR žádným způsobem konkurovat, a tak v té době vztahy s Jihoafrickou republikou nebyly zatím nijak vyostřené, a protože si státy regionu nemohly dovolit projevit nesouhlas s režimem apartheidu, alespoň se připojily k OAU. Vztahy s Jižní Rhodesií, která v roce 1965 jednostranně vyhlásila nezávislost, byly intenzivní, protože na nově vzniklý stát Iana Smithe byly taktéž uvaleny mezinárodní sankce, a tak svůj obchod obrátila právě na JAR. V roce 1972 šlo přes JAR 67% rhodeského exportu a po uzavření hranice s Mozambikem v roce 1976 tudy procházelo již téměř veškeré zboží (Gibb 1987:

²¹ BBC. 1960: Macmillan speaks of 'wind of change' in Africa. Dostupné na http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/3/newsid_2714000/2714525.stm (25. 2. 2012).

²² Při Sharpevillském masakru, který proběhl při setkání zorganizovaném Panafrickým kongresem, policie zabila 69 lidí (Hulec 2010: 211-213).

²³ Organization of African Unity. Dostupné na <http://actrav.itcilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/law/oau.htm> (28. 2. 2012).

²⁴ JAR byla pod kolonizačním vlivem až do vyhlášení Westminsterského statutu v roce 1931. U. S. Department of State. South Africa. Dostupné na <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2898.htm#history> (18. 3. 2012).

404-405). Zároveň sousední Zambie kvůli jednostrannému vyhlášení nezávislosti uzavřela společné hranice s Jižní Rhodesií, čímž se stala taktéž více závislou na JAR (Hentz 2005: 34). Republika se snažila získat v nově vzniklých afrických černošských vládách spojence, nebo alespoň navázat přátelské vztahy, ovšem příliš se jí to nedařilo. Kromě Rhodesie měla JAR dobré vztahy (včetně těch diplomatických) překvapivě s Malawi. V roce 1967 spolu obě země podepsaly bilaterální obchodní dohodu a JAR tak získala mylnou představu, že její režim bude v Africe dále uznáván. Malawi rádo využívalo jihoafrické hospodářské pomoci a práci v jihoafrických dolech pro své obyvatele jako zdroje příjmu (Hulec – Olša jr. 2008: 299). Jelikož JAR jinak neměla příliš diplomatických kontaktů, byla její zahraniční politika v té době typická tzv. „letištní diplomacií“ během níž se státní delegace v zemi zastavovaly jen ke krátkým jednáním, a to při mezipřistání během jiných diplomatických cest (Hulec 2010: 230).

V 60. letech jihoafrická ekonomika velmi prosperovala a zažívala hospodářský rozkvět a nic JAR nenutilo k tomu, aby ustoupila od politiky apartheidu, a to navzdory rezoluci OSN z roku 1962, ve které byly členské státy vyzvány, aby ukončily vojenské, ekonomické i diplomatické kontakty s JAR.²⁵ Republika tak obracela svoji pozornost k regionu, ve kterém se nesnažila o politickou integraci, ale chtěla „svůj“ region využívat zejména pro obchod a utužit ekonomickou závislost sousedních zemí (Hentz 2005: 25-27).

V polovině 70. let se vytrácela zlatá éra jihoafrické ekonomiky a zároveň se začala politika „détente“ ukazovat jako ne příliš efektivní. Jihoafrická republika začala čelit rostoucímu problému s pracovní silou a státy regionu začaly aktivně usilovat o snížení závislosti na JAR. Na jednu stranu JAR uvalovala další restrikce na zaměstnávání černých, a na druhou stranu nově vzniklé státy regionu vypovídaly smlouvy o pracovní migraci. Tanzanie, Zambie i Zimbabwe po získání nezávislosti tyto smlouvy ukončily a Mozambik hledal alternativní trhy (Gibb 1987: 399). JAR tak přicházela o levnou pracovní sílu pro své doly, její produkty přestaly být mezinárodně konkurenceschopné a z toho

²⁵ Zároveň byla vytvořena Speciální komise proti apartheidu. SouthAfrica. Apartheid. Dostupné na <http://www.southafrica.to/history/Apartheid/apartheid.htm> (28. 2. 2012).

důvodu musela hledat odbytiště pro své zboží v zemích regionu (Hentz 2005: 34). V této souvislosti JAR (mírně alibisticky) upozorňovala, že uvalené sankce mají dopad nejen na její hospodářství, ale také na země regionu. Je pravdou, že ekonomický bojkot mezinárodního společenství měl vliv na tyto státy (protože byly s JAR ekonomicky provázané), ale nakolik měla JAR skutečnou obavu o své sousedy, je diskutabilní.

V 70. letech nejprve s cílem podpořit osvobozené hnutí, později s cílem omezit jihoafrickou dominanci, vzniklo uskupení známé pod označením Frontové státy (FLS).²⁶ FLS bylo v té době v rámci regionu nejvýznamnější uskupení, zprvu zformované jen jako neformální platforma. FLS bojovaly proti bílým utlačovatelům (zejména v Rhodesii a JAR) a poskytovaly útočiště opozici a národně-osvobozeným hnutím. Svá území poskytovaly pro vojenská cvičení nebo jako základny pro přechod hranic. „Bílé“ režimy na tyto kroky odpověděly agresivní politikou a zpřísněním hraničních kontrol.²⁷ Nicméně jak již bylo řečeno, propojenost Frontových států s JAR byla natolik vysoká, že záměr zvýšit izolaci JAR nebyl příliš uskutečnitelný.²⁸ Jihoafrický režim se začal postupně stávat agresivnějším v domácí i zahraniční politice, obzvláště za vlády prezidenta Vorstera.²⁹ V té době byl zrušen sanitární kordón a JAR se obávala vnějšího útoku (zejména ze strany Sovětského svazu) do té míry, že začala vyrábět jaderné zbraně (Ilfie 2001: 336).³⁰ Strach se zintenzivnil zejména po příchodu kubánských jednotek do Angoly a dalším zbrojním embargu uvaleným OSN. Jižní Afrika pracovala na jaderném programu v podstatě již od padesátých let. Vyrobit jaderné zbraně se jí podařilo díky spolupráci s USA, ale také díky velkým zásobám uranu a technologiím pro jeho obohacení. Zlomovým bodem jaderného programu byl konec 80. let a zklidnění

²⁶ Členy FLS byly: Angola, Botswana, Mozambik, Tanzanie, Zambie, Lesotho a Svazijsko a od 1980 Zimbabwe. South African History Online. Frontline States. Dostupné na <http://www.sahistory.org.za/organisations/frontline-states> (28. 2. 2012).

²⁷ Nelson Mandela Foundation. Frontline States. Dostupné na <http://www.nelsonmandela.org/omalley/index.php/site/q/031v03445/041v03446/051v03471.htm> (28. 2. 2012).

²⁸ South African History Online. Frontline States. Dostupné na <http://www.sahistory.org.za/organisations/frontline-states> (28. 2. 2012).

²⁹ Prezident Vorster byl u moci v letech 1966-1978 (Hentz 2005: 27).

³⁰ V roce 1977 Rada bezpečnosti OSN na JAR uvalila obligatorní zbrojní embargo. SouthAfrica. Apartheid. Dostupné na <http://www.southafrica.to/history/Apartheid/apartheid.htm> (28. 2. 2012).

situace v Angole (jak JAR, tak Kuba stáhly své jednotky), po kterém se Jihoafrická republika rozhodla svůj jaderný program ukončit. Na počátku 90. let se JAR stala součástí bezjaderné zóny.³¹

Vývoj jaderného programu je do jisté míry ukazatelem moci státu. Vlastnictví jaderné zbraně u regionálních hegemonů představuje součást jejich „hard power“³² a Jihoafrická republika toho nebyla výjimkou. Ačkoli zbraně nejsou přímo použity, fungují jako dobrý způsob odstrašení (z dnešní doby můžeme dát jako příklad Indii či Irán).

JAR dominovala regionálnímu transportu, včetně námořní dopravy. Šest zemí z regionu nemá přístup k moři a tím jsou nuceny využívat dopravní trasy a přístavy přímořských států, z nichž nejlepší geostrategickou pozicí disponuje právě JAR. Jihoafrické snahy o vojenskou i ekonomickou destabilizaci byly úspěšné a kvůli poškození mozambických železničních tratí a přístavů byly státy jako Zambie, Zimbabwe, Botswana či Svazijsko nuceny využívat dopravu přes Tanzanii nebo JAR (Iheduru 1996: 5). Nejhorší pozici v regionu má Lesotho, které jakožto jihoafrická enkláva, je zcela odkázáno na její obchodní trasy a nemůže využívat alternativní cesty např. jako Svazijsko. V případě Botswany až 85% jejího exportu putovalo do JAR nebo přes její území bylo dále distribuováno (Piknerová 2009: 59). „Námořní doprava je rozhodující pro ekonomické přežití jižní Afriky, protože téměř všechny obchodní trasy vedou přes moře a všechny státy regionu jsou závislé na ziscích z exportu (...)“ (Iheduru 1996: 8). Destabilizace okolních států tak umožnila JAR snáze udržet svou dominanci i v oblasti dopravy a ekonomickou závislost využívat k nátlaku. I když pro některé státy byla přeprava přes JAR dražší i delší variantou, nic jiného jim v podstatě nezbyvalo.

Léta 60. a 70. přinesla na jihu Afriky řadu událostí a zvrátů. Z Jihoafrické unie se v roce 1961 stala Jihoafrická republika a zároveň toho roku země vystoupila z Commonwealthu, čímž se definitivně vyvázala z „britského

³¹ Nuclear Threat Initiative. South Africa. Dostupné na <http://www.nti.org/country-profiles/south-africa/nuclear/> (28. 2. 2012).

³² „Hard power“ v užším pojetí znamená, že vojenská hrozba nebo užití zbraně jsou prostředkem k dosažení mocenských cílů (včetně možnosti ekonomické hrozby či odplaty) (Gray 2011: v).

područí“ (Hulec 2010: 198, 224). V těchto letech vzniklo také mnoho dalších států v regionu, zvýšila se mezinárodní izolace a sankce proti JAR (včetně zákazu účasti na Olympijských hrách). Také se zvýšila aktivizace odporu proti JAR ze strany států regionu. Navzdory tomu všemu JAR ukázala, že ani ekonomická krize či rozšířený nesouhlas s její politikou nepodlomí její dominantní postavení. Roli regionálního hegemonu si přes všechny výzvy a překážky udržela, ačkoli post kontinentální velmoci zůstával prozatím nedosažitelný.

2.2.3. 80. – 90. léta (konec apartheidu)

Jihoafrická 80. léta by se dala ve stručnosti charakterizovat ekonomickým poklesem, obdobím nejvyšší mezinárodní izolace a represemi uvnitř JAR i v regionu. Nové desetiletí přineslo JAR stagnaci a ekonomický pokles, na kterém měla svůj podíl světová hospodářská krize. Opozice v zemi sílila, nabírala militantní směr a pro své základy využívala Frontové státy (Hentz 2005: 37). Konec režimu si ovšem přáli i bílí podnikatelé v JAR, protože republika nevytvářela vhodné investiční klima a podmínky pro obchod. V zemi platilo mnoho zákonů omezujících volný trh, byl zde nedostatek kvalifikovaných pracovních sil a malá kupní síla chudé většiny obyvatel (Zimák 2003: 71). Populace republiky se sice za období apartheidu ztrojnásobila, ovšem v polovině 80. let byl populační přírůstek „bílých“ téměř na nule. Za tohoto stavu nemohla Národní strana vytvořit bílý afrikánský stát, a tak se snažila maximálně podpořit porodnost bílých (Ilfie 2001: 336).

Za premiéra P. W. Bothy JAR rozvinula politiku „totální národní strategie“ (total national strategy), jež byla reakcí na až panickou hrůzu ze SSSR a jeho údajné snahy ovládnout Afriku. Tato strategie zahrnovala agresivní styl diplomacie, zvýšené vojenské výdaje a také vytvoření Sdružení jihoafrických států (CONSAS). Toto uskupení bylo smělym plánem JAR jak dát své hegemonii konkrétní formu a jak zajistit regionální bezpečnost i ekonomickou stabilitu, samozřejmě dle měřítek JAR. Spolupráce v rámci sdružení měla vést k eliminaci komunistické hrozby za předpokladu, že by se sdružené státy nemohly spoléhat

jen na podporu západu (Geldenuys 1981: 2). JAR doufala, že jí podaří do sdružení zapojit i nově vzniklé Zimbabwe, ale marně, takže se CONSAS ve výsledku skládalo jen z JAR a tří domovin (Geldenuys 1981: 1). Sdružení mělo podobu multilaterálních zasedání s mezinárodního sekretariátu. Avšak Frontové státy na jihoafrickou iniciativu CONSAS odpověděly rozšířením dosavadního uskupení (o nově vzniklé/nezávislé Zimbabwe), a tak v roce 1980 vznikla Jihoafrická rozvojová koordinační konference (SADCC), nicméně obě fóra fungovala zvlášť (Evans 1984: 1-2). Nenaplnění ideji CONSAS ještě více podpořilo mezinárodní mínění o JAR jakožto bezmocném regionálním obrově, který není schopen si ani po letech úsilí zajistit diplomatickou dominanci v regionu. Tento fakt společně se vznikem SADCC představovaly největší politickou porážku JAR od vzniku republiky (Evans 1984: 3). Cílem SADCC bylo zbavit se závislosti na JAR, která byla shledávána jako nepřírozené dědictví z minulosti, kdy se toky kapitálu z celého regionu soustředily do JAR, zatímco ostatní státy v regionu byly odsunuty na periferii a měly sloužit jako „servisní ekonomiky“ (Gibb 1998: 290). Výše zmíněné Zimbabwe se mělo stát dle představ JAR jejím obchodním partnerem, ale vydalo se zcela opačnou cestou. Čím více se z obou států stávali nepřátelé, tím více se JAR snažila destabilizovat Zimbabwe a udržet jej ekonomicky závislé. JAR jednak ničila zimbabwské vojenské zázemí, ale také ovlivňovala jeho hospodářský vývoj. Zimbabwe si bylo vědomo, že JAR je klíčovým obchodním partnerem, neboť do JAR směřovalo až 25% zimbabwského exportu a mezi 30–40% jihoafrického importu do Zimbabwe pocházelo JAR (Hulec – Olša jr. 2008: 413-414).

Další součástí totální národní strategie byla destabilizace regionu. JAR si na jednu stranu pečlivě střežila své hranice, na druhou stranu podnikala výpady do okolních států ve snaze zlikvidovat základny ANC. JAR demonstrovala svou hegemonii, ačkoli si musela být sama dobře vědoma, že není možné udržet stát při takových výdajích a politickém ovzduší dlouhou dobu. Náklady na udržení apartheidu ve spojení s mezinárodní izolací začaly přesahovat

hospodářské možnosti státu. Z důvodu mezinárodních sankcí klesaly zahraniční investice a HDP a vzrůstala inflace (Zimák 2003: 71).³³

Celá 80. léta byla pro subsaharskou Afriku také typická Programy strukturálních úprav (SAPs) pod patronátem Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Tyto programy měly pomoci ekonomikám rozvíjejících se zemí a zahrnovaly půjčky, privatizaci veřejných služeb a hospodářskou liberalizaci. Byl zde předpoklad, že makroekonomická stabilizace pomůže těmto ekonomikám vstoupit na světový trh. Jenže snaha o udržení vyrovnaného rozpočtu měla negativní dopady na sociální systémy států.³⁴ Z regionu jižní Afriky se SAPs neúčastnily Botswana, Namibie a JAR (Bauer – Taylor 2005: 340). Jak se ukázalo SAPs státy regionu příliš nespasily, např. Zambii, která se z jedné z nejbohatších zemí kontinentu propadla až prakticky k samému bankrotu, sice SAPs pomohly zachránit krachující ekonomiku, ale ze strachu z rozhněvaného lidu, který nejsilněji pocítil sociální dopady, tyto programy zase odvolala (Hulec – Olša jr. 2008: 371-372).

JAR se sice neúčastnila těchto strukturálních programů, ale neoliberální politiku a mechanismus volné soutěže na trhu si sama osvojila nejlépe z regionu. Samozřejmě ani ostatní státy regionu nebyly zcela izolovány od ekonomické globalizace, avšak jejich zapojení do regionálního i světového obchodu se do značné míry odvíjelo od toho, jak zvládly splatit své mezinárodní závazky a kdy se oprostily od mezinárodní pomoci (jež byla pro mnoho států regionu po osamostatnění nepostradatelnou součástí) (Bauer – Taylor 2005: 340).

Od roku 1985 ekonomická dominance JAR procházela tvrdou zkouškou. Svět se od Jihoafrické republiky odvrátil, i když USA i Velká Británie stále vzdorovaly tlaku uvalit na JAR tvrdé sankce. Národní jihoafrická měna (rand) začala upadat a johannesburská burza byla uzavřena. Americké banky přestaly JAR poskytovat půjčky a ekonomická prosperita země začala klesat a současně

³³ Až 40% rozpočtu tvořily náklady na armádu a policii, okupace Namibie a ozbrojené intervence stály JAR miliardy dolarů. Inflace v roce 1986 dosahovala 18,6% (Zimák 2003: 71); Worldwide inflation data. Dostupné na <http://www.inflation.eu/inflation-rates/south-africa/historic-inflation/cpi-inflation-south-africa-1986.aspx> (1. 3. 2012).

³⁴ WHO. Structural Adjustment Programmes. Dostupné na <http://www.who.int/trade/glossary/story084/en/index.html> (1. 3. 2012).

s tím se z JAR začaly stahovat desítky amerických společností (Hentz 2005: 41). Uvnitř země se stupňoval odpor vůči režimu a idea úplné rasové segregace se rozpadala. Obrovské náklady státu, mezinárodní izolace a nepřátelský postoj v regionu byly jasným signálem, že se jihoafrická politika musí změnit. Přelom desetiletí přinesl změny v podobě konce bipolární konfrontace a hrozby komunismu. V JAR se začala formovat nová kapitola dějin. JAR na začátku 90. let otevřela zcela novou kapitolu mírové transformace a demokracie. Tato nová etapa také oživila naději na budování přátelských regionálních vztahů a rozvoje.

3. ZAHRANIČNÍ POLITIKA JAR

3.1. JAR v 90. letech

Na počátku 90. let započala JAR období transformace, jehož součástí byl vznik „nové“ republiky v roce 1994. Již během období transformace a vyjednávání o nové podobě státu bylo jasné, že JAR bude svoji pozornost soustředit zejména na Afriku a „svůj“ region. Nebyly to ovšem jednoduché začátky pro nově vzniklou zemi. JAR čelila řadě vnitrostátních problémů, zároveň se musela vypořádat s novým světovým pořádkem a bylo také potřeba stanovit si zahraničně politickou agendu. Ačkoli JAR ztratila mezinárodní prestiž i důvěryhodnost u investorů, stále byla dominantní regionální silou. Její HDP v roce 1990 bylo téměř čtyřikrát větší než zbytku regionu, její obchod byl trojnásobkem celkového jihoafrického regionálního obchodu a produkovala 30% zboží pro svůj region, zatímco z něj dovážela jen 7% (Morna dle Hentz 2005: 1). JAR měla také ve srovnání se zbytkem regionu vyspělý průmyslový sektor a propracovanou silniční a železniční síť, což byl dobrý předpoklad pro další rozvoj moderního a výkonného hospodářství (Zimák 2003: 89). Dominantní oblastí Jihoafrické republiky byla také oblast výroby elektrické energie, na níž měla 90% podíl v rámci regionu (Leistner dle Hentz 2005: 2). To dávalo do rukou JAR obrovskou moc a současně udržovalo závislost okolních zemí, protože bez elektrické energie státy nemohou běžně fungovat, natož například rozvíjet průmysl.

Dědictví apartheidu si ale JAR nese dodnes. Sankce uvalené mezinárodním společenstvím z dob apartheidu poznamenávaly jihoafrické hospodářství ještě dlouho po transformaci. Investoři, kteří zemi opustili během apartheidu, se po vzniku nové republiky nevraceli. Jednak kvůli nízké produktivitě práce a také kvůli nejisté finanční a investiční politice státu. Dalším problémem byla kriminalita, jež JAR zařadila mezi země s nejvyšší zločinností na světě (Zimák 2003: 88-89). Kriminalita dodnes představuje silný destabilizační prvek ve vývoji jak JAR, tak celého regionu.

Idea „duhového národa“, ve kterém budou všechny skupiny obyvatelstva žít spokojeně dohromady, byla neodmyslitelně spjata s Nelsonem Mandelou.³⁵ Avšak idylické soužití ani nový stát nepřinesl a nerovnosti mezi „bílými“ a „černými“ přetrvávají do dnešní doby a jsou překážkou rozvoje JAR. Rasismus zůstal v zemi velmi silně zakořeněný. Jihoafrická republika se musela vypořádat s obrovskou nezaměstnaností, která v roce 1994 činila 31, 5% (Bauer – Taylor 2005: 268). Nezaměstnaní byli především černí obyvatelé, kterým se za apartheidu nedostalo žádného vzdělání, a tím se tito lidé stávali v podstatě nezaměstnatelnými. Ovšem ani dnes není otázka zaměstnanosti, navzdory řadě vládních programů, vyřešena. Nezaměstnanost se stále drží okolo 25% a představuje tak nemalou zátěž pro sociální systém.³⁶

Mezi další překážky rozvoje JAR v 90. letech patřil „odliv mozků“ (brain drain), jenž znamenal odchod tisíců bílých kvalifikovaných pracovníků do zahraničí. Odhady hovoří o odchodu 20 000 lidí každý rok od roku 1990.³⁷ Důvodem jejich odchodu byla jednak vysoká kriminalita, epidemie AIDS, stále vysoká nezaměstnanost nebo nedostatečné sociální služby jako vzdělání a zdravotnictví. Nelze opomenout ani politický faktor, jenž zahrnoval opatření a kvóty na zaměstnávání černých zavedené novou vládou. Tato pozitivní diskriminace znejistila mnoho bílých do té míry, že raději hledali uplatnění mimo JAR. Nedostatek lékařů či učitelů způsoboval státnímu systému nemalé problémy a nalákat vzdělané zpět do země se ukázalo jako nelehký úkol. Až v posledních letech, v souvislosti se světovou ekonomickou krizí, se mnoho profesionálů začalo vracet zpět, protože práce v zahraničí (např. Velké Británii) přestala být lukrativní.³⁸

³⁵ Nelson Mandela byl prvním demokraticky zvoleným prezidentem, na mezinárodním poli byl respektovanou osobností, pomohl utvořit dobré jméno JAR ve světě a také navázal mnoho diplomatických vztahů (Zimák 2003: 90).

³⁶ Duval Smith, Alex (21. 2. 2011). South Africa to cut unemployment to 15% by 2020 in Asian-inspired plan. The Guardian. Dostupné na <http://www.guardian.co.uk/global-development/poverty-matters/2011/feb/21/south-africa-bloated-welfare-state> (1. 3. 2012).

³⁷ UN. Reversing Africa's „brain drain“. Dostupné na <http://www.un.org/en/africarenewal/vol17no2/172brain.htm> (1. 3. 2012)

³⁸ Je odhadováno, že mezi lety 1995 – 2009 odešlo 20% kvalifikovaných pracovníků, celkově 800 000 bílých. Diseko, Lebo (18. 11. 2010). South Africa's brain-drain generation returning home. CNN. Dostupné na http://articles.cnn.com/2010-11-18/world/south.africa.migration_1_south-africans-violent-crime-job-seekers?_s=PM:WORLD (1. 3. 2012).

3.2. Mezinárodní participace

Dalo by se říci, že nová vláda po letech izolace dychtila po zapojení se do mezinárodního systému. To dokazuje i její rychlé začlenění do mezinárodních organizací, jíž se během vlády rasové segregace stranila, nebo z nichž byla vyloučena. Jednalo se jak o sportovní organizace (na olympijské hry se JAR vrátila v roce 1992³⁹ a v roce 1995 uspořádala světový šampionát v rugby a tím udělala definitivní tečku za érou apartheidu),⁴⁰ tak o organizace jako MMF, OSN, Commonwealth, UNESCO, WHO, a také OAU, která po celou dobu apartheidu usilovala o jeho demontáž. Nejdůležitější pro jihoafrický region bylo začlenění do SADCC, která ve svém počátku byla založená s úmyslem omezit dominanci JAR (Hulec 2010: 289). Vládě ANC se podařilo úspěšně začlenit do více než čtyřicítky mezinárodních organizací a jakožto „most“ mezi rozvinutým a rozvojovým světem chtěla zajistit blaho sobě i celé Africe (Barber 2005: 1082-1083).

3.2.1. G20

Jako jediná africká země se JAR stala členem uskupení G20, fóra dvaceti nejvyspělejších ekonomik (zahrnující EU jako celek). G20 vzniklo v roce 1999 jako reakce na finanční krizi v Asii, s cílem podpořit globální ekonomickou stabilitu a růst.⁴¹ O začlenění jiné africké země do G20 se ani příliš neuvažovalo, což opět dokazuje jihoafrickou výjimečnost. Od JAR se očekávalo, že bude reprezentovat zájmy Afriky, ale je velmi obtížné pro jeden stát zastupovat zájmy tak velkého, početného a rozmanitého kontinentu. Agendou G20 je především mezinárodní ekonomická spolupráce, ale problémem je, že Afrika není ani zdaleka ekonomicky jednotná (Boulle 2011: 137).⁴² Současný jihoafrický prezident Jacob Zuma se na summitu v roce 2011 nechal slyšet, že dosáhnout ekonomického růstu lze jen za předpokladu, že se G20 bude snažit eliminovat

³⁹ BBC. 1992: World unites at Barcelona Olympics. Dostupné na http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/25/newsid_3551000/3551540.stm (18. 3. 2012).

⁴⁰ The Sport Journal. Race, Gender and Sport in Post-Apartheid South Africa. Dostupné na <http://www.thesportjournal.org/article/race-gender-and-sport-post-apartheid-south-africa> (18. 3. 2012).

⁴¹ Crane, David (16. 7. 2006): Forget G-8, it's time we had a G-20. Toronto star. Dostupné na <http://search.proquest.com/docview/439013446?accountid=14965> (18. 3. 2012).

⁴² G20. Dostupné na <http://www.g20.org/en#> (18. 3. 2012).

nerovnosti globální ekonomiky, kdy velké a rozvinuté státy uplatňují protekcionistické politiky a brzdí tak pokrok v rozvojových státech. Zuma taktéž uvedl, že klíčem ke snížení chudoby v rozvojových státech je jejich účast na mezinárodním trhu a vyzval mezinárodní podniky, aby investovaly do pracovních míst v Africe.⁴³

V posledních letech představitelé států v G20 řešili především ekonomickou krizi. JAR v této situaci opětovně vyzvala k reformám mezinárodních finančních institucí, zejména MMF. Někteří ekonomové tvrdí, že uskupení G8 je nedostačující pro řešení světových finančních krizí a G20 je akorát v rozmezí mezi OSN (až příliš velkým na hledání konsenzu) a G8 (nezahrnující rostoucí ekonomiky). Kritici ale oponují tím, že klíčová témata G20 jsou stejně ovládána těmi nejmocnější, tedy G8.⁴⁴ Nicméně na zasedání G8 je JAR také často přizvána (Jordaan 2010: 84). V rámci G20 Jihoafrická republika nachází spojence zejména v Brazílii a Indii, jež jsou mocensky stejně silné a s nimiž je dále spojena v uskupení IBSA (Alden – Vieira 2005: 1089).

3.2.2. BRICS

Dalším důkazem Jihoafrické hegemonie je její začlenění do hospodářského uskupení BRIC (Brazílie, Rusko, Indie, Čína), ke kterému se JAR oficiálně připojila v roce 2011 (tím se akronym rozšířil na BRICS). Zatím není úplně jasné, jaká bude jihoafrická strategie v rámci BRICS. Ekonomiky BRICS jsou velmi nevyrovnané. Z tohoto důvodu se vynořily určité spekulace, že JAR jakožto nejslabší ekonomika v uskupení má jen sloužit silnějším členům, především Číně, jako vstupní brána do Afriky.⁴⁵ Všechny tyto rostoucí mocnosti potřebují nerostné suroviny a Afrika představuje dosud nevyužitý zdroj. Čína v posledních letech projevuje markantní zájem o Afriku a její nerostné bohatství

⁴³ SouthAfrica (4. 11. 2011): G20 must tackle imbalances: Zuma. Dostupné na <http://www.southafrica.info/news/international/g20-041111.htm> (18. 3. 2012).

⁴⁴ Thornton, Phil (10. 10. 2010): Concern voiced over G20 role. Emerging Markets. Dostupné na <http://www.emergingmarkets.org/Article/2690746/Concern-voiced-over-G20-role.html> (18. 3. 2012).

⁴⁵ IOL (16. 3. 2012): Losing the advantage in our own backyard? Dostupné na <http://www.iol.co.za/the-star/losing-the-advantage-in-our-own-backyard-1.1257758> (18. 3. 2012).

a úměrně tomu rostou i její investice na tomto kontinentu.⁴⁶ Byla to také právě Čína, která si přála rozšířit BRIC o Jižní Afriku.⁴⁷ JAR vidí budoucnost v BRICS optimisticky a věří, že členské země přinesou do regionu investice, technologie a také podpoří rozvoj africké infrastruktury. JAR je též přesvědčena, že získá lepší přístup na trhy Číny, Ruska, Indie i Brazílie, které dohromady zahrnují více než 40% světové populace.⁴⁸

3.2.3. IBSA

Nyní se podíváme na poslední z třetice mezinárodních uskupení (G20, BRICS, IBSA) v nichž je JAR jediný africký zástupce. IBSA vzniklo v roce 2003 a ačkoli jsou členové IBSA zároveň členy BRICS, agendy uskupení se nepřekrývají. Ekonomiky Brazílie, Indie a JAR jsou vyrovnané ve srovnání s těmi z BRICS, tudíž koordinace společných politik a nacházení konsenzu je snazší.⁴⁹ IBSA si od svého počátku stanovila širokou škálu oblastí spolupráce, od politických setkání přes zemědělství, kulturu a otázky životního prostředí až po obchod a investice.⁵⁰ BRIC byla založena zejména z důvodu ekonomické spolupráce, kdežto IBSA byla založena na společných prioritách zahrnujících rozvoj, politickou spolupráci a podporu konstruktivních vztahů (White 2009: 4). IBSA se snaží pružně reagovat na nové i dlouhodobé bezpečnostní výzvy, např. terorismus, obchod s drogami, rozšíření HIV/AIDS atd. (Soko 2007: 13). Jihoafrická republika může v rámci IBSA přispívat svými zkušenostmi z oblasti bezpečnosti (peacekeeping, řešení konfliktů, boj s HIV apod.), jež od své transformace často sbírá na půdě Afriky. Státy IBSA se snaží bojovat proti chudobě a HIV/AIDS společně, protože zejména pro vlády v Indii a JAR je tento problém velkou výzvou. Ve všech členských státech přetrvávají vysoké

⁴⁶ Mezi lety 2005 až 2010 přes 30% čínských investic směřovalo do Afriky. The Economist (20. 4. 2011): The Chinese in Africa. Trying to pull together. Dostupné na http://www.economist.com/node/18586448?story_id=18586448 (18. 3. 2012).

⁴⁷ EAF (2. 9. 2011): IBSA vs BRICS: China and India courting Africa. Dostupné na <http://www.eastasiaforum.org/2011/09/02/ibsa-vs-brics-china-and-india-courting-africa/> (18. 3. 2012).

⁴⁸ SouthAfrica. (11. 4. 2011): New era as South Africa joins BRICS. Dostupné na <http://www.southafrica.info/global/brics/brics-080411.htm> (18. 3. 2012).

⁴⁹ White, Lyal (2009): IBSA Six Years On: Co-operation in a New Global Order. SAIIA. Emerging Powers Programme, s. 1. <http://www.ipc-undp.org/ipc/doc/ibsa/papers/ibsa1.pdf> (22. 3. 2012).

⁵⁰ IBSA. Dostupné na http://www.ibsa-trilateral.org/index.php?option=com_content&view=article&id=87&Itemid=64 (18. 3. 2012).

společenské a ekonomické nerovnosti, které s sebou přinášejí další bezpečnostní rizika (prostituci, drogy, obchod s lidmi nebo praní peněz) (Soko 2007: 14-15). S touto časovanou bombou se státy snaží usilovně bojovat a s různou mírou úspěšnosti se daří chudobu a s ní spojené problémy řešit.⁵¹

Svojí účastí v těchto mezinárodních fórech (G20, BRICS a IBSA) JAR dokazuje, že je hegemonem, protože zde zastupuje nejen „svůj“ regionu, ale celý kontinent. Tím, že se dostala do „klubu“ nejsilnějších ekonomik BRICS dává najevo, že s ní největší světoví hráči musí počítat (i když to neznamena, že opravdu budou) a že společně s dalšími středními mocnostmi budou promlouvat do světové politiky.

3.3. Směřování zahraniční politiky

Principy demokracie, ochrany lidských práv, zapojení do mezinárodních organizací a odzbrojení patřily mezi primární cíle zahraniční politiky ANC. ANC byl klíčovou politickou formací po konci apartheidu, přičemž zásadní bylo přesvědčení, že jihoafrický osud tkví v Africe a že JAR nemůže vzkvétat obklopená chudobou. „JAR by měla do regionu přispívat jako partner, měla by se oprostít od jakýchkoli pokusů prosazovat své zájmy na úkor zbytku regionu jižní Afriky“ (Barber 2005: 1080). Jihoafrická republika si byla vědoma, že pokud naváže dobré regionální vztahy, vylepší tím i svůj obraz na mezinárodní scéně (Hentz 2005: 52). Afrika a region budoucnost tak optimisticky neviděli. Sousední státy se obávaly, že čím více bude jihoafrická dominance vzrůstat a JAR bohatnout, tím se bude zbytek regionu propadat do větší chudoby. Své obavy opíraly o předpoklad, že JAR přitáhne většinu zahraničních investic v regionu. Mezinárodní společenství naopak v „nové“ JAR vidělo novou kontinentální mocnost, která stimuluje ekonomický růst (Hentz 2005: 2). Ale byla to také JAR, která se stala významným zahraničním investorem v Africe, čímž narušila výsadní postavení historicky dominujících společností z USA a Evropy (Games dle Alden – Soko 2005: 368-369).

⁵¹ The World Bank Institute (22. 3. 2012): India, Brazil and South Africa Address the Challenge of Slums. Dostupné na <http://wbi.worldbank.org/wbi/stories/india-brazil-and-south-africa-ibsa-addressing-challenge-slums> (24. 3. 2012).

Roku 1994 JAR přistoupila ke Všeobecné dohodě na clech a obchodu (GATT) a tím dala najevo své zapojení do světového trhu. Důkazem toho, že JAR plánovala silné obchodní vztahy v rámci regionu, je skutečnost, že do formování zahraniční politiky během transformace promlouvaly obchodní zájmy ministerstva průmyslu a obchodu (Hentz 2005: 52-53). Byly zde ale jisté obavy jihoafrických firem, že hlubší regionální integrace je bude nutit přesouvat svůj obchod mimo JAR, neboť Jihoafrická republika a její obchodní partneři si osvojili základní pracovní práva (jako zákaz dětské práce, zákaz nucené práce, diskriminace apod.), zatímco v okolních státech byly pracovní zákony dosti volné (Draper – Soko dle Alden – Soko 2005: 379). Tyto obavy se ovšem nenaplnily a JAR se stala významným exportérem na africké trhy. Objem obchodu JAR s Afrikou vzrostl jen mezi lety 2001 a 2007 z 50 mld. randů na 108 mld. randů.⁵² Rozdíly mezi jihoafrickým importem a exportem znepokojovaly řadu afrických obchodníků, a částečně se tím potvrdila teze, že JAR bude růst a prosperovat, zatímco ostatní státy z toho růstu profitovat nebudou.

3.3.1. Úspěchy zahraniční politiky JAR

Ačkoli zpočátku panovaly jisté rozpaky z konkrétní podoby zahraniční politiky, základní principy byly dány. Zahraniční politika měla pomoci při budování dobrého obrazu země v zahraničí a tím nalákat nové investory. Multilaterální přístup se zdál optimální volbou pro střední mocnost, jakou je JAR. Posílení multilaterálních institucí mělo v Africe sloužit k prohloubení integrace, čímž chtěla JAR rozpohybovat současné rozložení sil na mezinárodní scéně (Jordaan 2010: 84-85).

Tím, že Jihoafrická republika v 90. letech odstoupila od jaderného programu, učinila významný krok, kterým si získala morální autoritu

⁵² South Africa. Economy. Dostupné na <http://www.southafrica.co.za/about-south-africa/economy/> (22. 3. 2012).

v mezinárodních organizacích a následným zapojením do odzbrojovacích programů šla zároveň příkladem pro ostatní (Flemes 2009: 143-144).⁵³

Jako úspěch jihoafrické politiky můžeme hodnotit její pořadatelství fotbalového mistrovství světa v roce 2010. Propojení politiky a sportu si je JAR moc dobře vědoma, vždyť během apartheidu byla právě kvůli své politice vyloučena ze sportovních utkání, včetně olympijských her. Jihoafrická republika se tak stala první africkou zemí pořádající takovýto turnaj a dokázala, že prvotní obavy o kapacity a bezpečnost nebyly oprávněné. Mistrovství přineslo zemi 130 000 pracovních míst a mezinárodní uznání.⁵⁴

JAR při směřování své zahraniční politiky a rozhodování mezi regionalismem a internacionalismem došla ke kompromisu, kdy svoji pozornost soustředila jak na potřeby regionu, potažmo kontinentu, tak na úspěšné začlenění do mezinárodního společenství a stala se respektovaným africkým státem.

3.4. JAR a krize v Zimbabwe

Mnozí teoretici tvrdí, že na případu Zimbabwe se ukázalo, jak slabá je moc JAR jakožto regionálního hegemonu (Prys 2009: 193). Jihoafrická republika má se Zimbabwe velmi specifický vztah. Již od politické transformace JAR se zimbabwský prezident Mugabe příliš neztotožnil s novou jihoafrickou vládou, nesouhlasil s Mandelou ani jeho metodami řešení sporu vyjednáváním (Barber 2005: 1086). JAR se jakékoli kritiky, natož sankcí vůči Zimbabwe zdržovala. Mandelův následovník Thabo Mbeki dokonce uplatňoval tzv. „tichou diplomacií“ (quiet diplomacy), která spočívala v uzavřených jednáních mezi oběma státními představiteli. Mbeki uznával, že Zimbabwe má problém, ale raději uplatňoval „tichou diplomacií“ s tím, že Zimbabwané se musí sami rozhodnout pro svoji cestu a vyřešit si své problémy. Důvody pro Mbekiho tichou podporu Mugabeho režimu můžeme nalézt v samotné JAR. Mugabe je

⁵³ V roce 1996 se JAR stala bezjadernou zónou a byla jednou z prvních zemí, které uzákonily zákaz nášlapných min (Flemes 2009: 144).

⁵⁴ Gibson, Owen (12. 7. 2010). World Cup 2010: South Africa leaves a World Cup legacy to remember. The Guardian. Dostupné na <http://www.guardian.co.uk/football/blog/2010/jul/12/south-africa-world-cup-2010> (1. 3. 2012).

totiž v Africe chápán jako hrdina a osvoboditel a toho si byl vědom i Mbeki a nechtěl si nepřátelským postojem k Zimbabwe rozhněvat domácí scénu. Mbeki neviděl hrozbu v nedemokratickém Zimbabwe, ale v západu, který uplatňuje svoji moc na chudé a slabé, a Mbekiho cílem přeci bylo udržet Afriku celistvou (Barber 2005: 1094-1095). Za svůj postoj jihoafrický prezident sklídl tvrdou kritiku ze strany západu, Zambie a Botswany. Samotné SADC se kritiky Mugabeho počínání zdrželo (Hulec 2010: 293). JAR svoji politikou vůči Zimbabwe riskovala svoji pozici a reputaci na mezinárodní scéně. Mezinárodní společenství očekávalo, že JAR se ujme řešení „zimbabwského problému“ a Jihoafrická republikou tím dostávalo do svízelné situace, zda být „africkým státem“ nebo „zodpovědným státem“ dodržujícím mezinárodní normy (Prys 2009: 201). JAR ale odmítala být loutkou západu a nechtěla Afriku zklamat. Prezident Mbeki toto okomentoval slovy, že JAR se zaměřuje na regionální soudržnost a stabilitu a jejím cílem je zabránit rozšíření zimbabwské krize do regionu (Mbeki dle Prys 2009: 205). Bylo by velmi jednoduché odsoudit jihoafrickou politiku, ale jak se ukazuje na Zimbabwe, „tichá diplomacie“ selhala a jihoafrický prezident nemá žádný vliv na Mugabeho počínání (The Citizen dle Prys 2009: 206).

Situace v Zimbabwe přinášela mnoho negativních dopadů pro mocenské postavení JAR. Do Jihoafrické republiky přicházelo množství uprchlíků a obchodní vztahy utrpěly velké ztráty. Ze Zimbabwe do roku 2009 odešlo až 25% obyvatelstva. Uprchlíci většinou směřovali do sousedních zemí, nejvíce do JAR.⁵⁵ Svým postojem k diktátorovi Mugabemu ale JAR ukazuje, že její vyspělost a demokracie (ze západního pohledu) zdaleka ještě není na svém vrcholu.

Z tohoto důvodu se začínají objevovat spekulace o proměně jihoafrické politiky. Kritici tvrdí, že z původního odhodlání být mírotvorcem a mluvčím Afriky se JAR proměnila v zastánce autoritářských režimů, jak dokládá příklad Zimbabwe. Během období po konci apartheidu se z Jihoafrické republiky jakožto

⁵⁵ Kedo, Alexis (1. 3. 2012). What's a Democracy to Do? South Africa's Immigration Problem. Fordham Politican Review. Dostupné na <http://fordhampoliticalreview.org/?p=273> (1. 3. 2012).

dobrého mezinárodního občana stala „darebácká demokracie“ (rogue democracy), která nad své původní ctnostné hodnoty v zahraniční politice postavila vlastní zájmy. Vzor demokracie a svobody, za kterého se JAR považovala, začal pošlapávat svobody jiných (Washington Post dle Jordaan 2010: 82). Jako další příklad můžeme uvést hlasování v RB OSN o odsouzení porušování lidských práv v Barmě/Myanmaru, Bělorusku nebo Uzbekistánu, při nichž JAR hlasovala proti jejich přijetí. Jižní Afrika byla také zastáncem iránského práva na vývoj jaderného programu (Jordaan 2010: 86).

3.5. Postoj regionu k JAR jako hegemonu

Prys tvrdí, že uznání jednoho státu jako hegemonu ostatními zeměmi regionu je založené buď na funkčnosti (užitečnosti) nebo na nezbytnosti, která ovšem předpokládá uvědomění si vlastní slabosti. Je historicky podloženo, že materiálně dominantní stát vždy vyvolával nějaké obavy či podezíravost (Prys 2009: 201). Bývalé frontové státy jsou zvýšenou měrou citlivé na jakékoli agresivní a dominantní chování připomínající jim období apartheidu a tehdejší politiku JAR, proto musí být současná jihoafrická vláda velmi opatrná v sebe propagování coby regionální mocnosti (Flemes 2009: 141). Z toho plyne, že zatímco mezinárodní společnosti a organizace přijaly roli JAR jako hegemonu s potěšením a bez obav, ze strany Afriky se stále ozývají názory o sobeckém hegemonovi, který sleduje jen své ekonomické zájmy na úkor méně vyspělých afrických zemí (Flemes 2009: 149). Zatímco zpočátku rychlá expanze jihoafrických investic napříč kontinentem byla vnímána v JAR jako úspěch, kritici namítali, že tím podkopává místní firmy a obviňovali jí z vykořisťování a neokolonialismu (Barber 2005: 1085).⁵⁶

Sousední státy byly po roce 1990 zaplaveny jihoafrickou produkcí a její dominantní postavení bylo spíše brzdícím elementem liberalizace trhu (Řehák 2010: 11). Nicméně státy regionu považují materiální převahu JAR

⁵⁶ Termín neokolonialismus označuje vliv silných kapitalistických států a mezinárodních institucí v nezávislých rozvojových zemích. Dále je také chápán ve smyslu novodobé podoby imperialismu, expanze soukromého kapitálu a vytváření ekonomické závislosti, včetně využívání pracovní síly a zdrojů těchto zemí. Yew, Leong (14. 5. 2002): Neocolonialism. Postcolonialweb. Dostupné na <http://www.postcolonialweb.org/poldiscourse/neocolonialism1.html> (12. 3. 2012).

za nezpochybnitelnou (Prys 2009: 202). JAR z pozice dominantní síly regionu se zasloužila o řadu úspěchů v sektorové spolupráci a rozvoji. Jedná se o rozvoj dopravní infrastruktury, zemědělské a těžbařské projekty nebo zlepšení dodávek elektřiny (Řehák 2010: 11). Například Mozambik zubožený občanskou válkou, hladomorem, povodněmi i suchem rád využil ekonomickou sílu JAR a dokonce mezi lety 1997 - 2002 čerpal až 48% jejích přímých zahraničních investic (Alden – Pere 2009: 152).

Ze sociálního hlediska je JAR pro mnoho lidí atraktivním místem k žití, a proto se také republika stává vyhledávanou destinací tisíců imigrantů. Odhady ukazují, že kromě legálních přistěhovalců v JAR žije tři až šest milionů ilegálních imigrantů, kteří mohou přispívat k vysoké kriminalitě v zemi.⁵⁷ Vysoký počet uprchlíků v zemi vyvolává zvláště u nejchudších domácích obyvatelů xenofobní reakce, fyzické napadání a dokonce až pogromy (Hulec 2010: 306).⁵⁸

3.6. Ekonomická dominance JAR

Jihoafrická regionální ekonomická dominance je nezpochybnitelná. JAR tvoří přibližně 80% HDP SADC a regionální obchod je 7:1 v její prospěch (Prys 2009: 193). I když ekonomická situace po pádu apartheidu nebyla nejlepší, jihoafrická ekonomika od roku 1994 do roku 2008, kdy byla postižena světovou ekonomickou krizí, trvale rostla.⁵⁹ Prezident Mbeki usiloval o další zvyšování ekonomického růstu a zajištění dostatku zahraničních investic, což se mu dařilo a kromě toho také nechal zprivatizovat mnoho státních podniků.⁶⁰ V období od roku 2004 se rand dokonce zařadil do elitního klubu patnácti světových měnových jednotek, což zaručovalo jednak měnovou bezpečnost, ale též posilování měnového kurzu vůči dolaru a dalším měnám (Hulec 2010: 295-296).

⁵⁷ Mail&Guardian (13. 11. 2009). Home affairs in the dark about number of illegal immigrants. Dostupné na <http://mg.co.za/article/2009-11-13-home-affairs-in-the-dark-about-number-of-illegal-immigrants> (1. 3. 2012).

⁵⁸ Hulec uvádí, že ilegální přistěhovalci proudili z Lesotha, Svazijska, Demokratické republiky Kongo, Mozambiku a Zimbabwe a dalších zemí a mohlo jich být až dva miliony (Hulec 2010: 306).

⁵⁹ South Africa. South Africa: economy overview. Dostupné na <http://www.southafrica.info/business/economy/econoverview.htm> (1. 3. 2012).

⁶⁰ Thabo Mbeki byl prezidentem od roku 1999 do roku 2008 (Hulec 2010: 341).

JAR je se Svazijskem a Lesothem propojena Společnou monetární unií (CMA). Namibie po získání nezávislosti sice vydala vlastní měnu, ale k CMA se poté připojila. CMA spočívá na principu, že rand je zde dominantní měnou a legálním platidlem, přičemž země si současně zachovaly vlastní měnu, která má k randu rovný kurz. JAR má rozhodující vliv na monetární politiky států CMA (Wang – Masha – Shirono – Harris 2007: 7-8).

Ekonomický boom trval do druhé poloviny roku 2007, kdy JAR postihla krize dodávek elektrické energie a následně světová ekonomická krize. Během let 2010 a 2011 se již jihoafrické hospodářství zotavilo.⁶¹ V oblasti vojenských výdajů JAR regionálně dominuje a na kontinentální úrovni zaujímá čtvrté místo.⁶² Mezi lety 2000 – 2009 narostly tyto výdaje v JAR o 53%.⁶³ Tím se ukazuje, že Jihoafrická republika upevňuje své mocenské postavení a zvyšuje svůj bezpečnostní a obranný potenciál.

Jihoafrická ekonomika je dominantní nejen ve svém regionu, ale je také největší ekonomikou celého kontinentu. JAR je podle HDP parity kupní síly (HDP PPP)⁶⁴ na 26. místě ve světovém žebříčku, žádná africká země nemá lepší umístění.⁶⁵ Zajímavé ale je, že největším obchodním partnerem není Afrika, ale Čína a ani mezi prvními šesti nejvýznamnějšími importéry nebo exportéry není žádný africký stát (viz tabulka č. 1).⁶⁶ Čína ale také představuje velkého konkurenta JAR v Africe, protože její přítomnost zde rapidně roste. Pro JAR je velmi těžké konkurovat takovému gigantu, jakým je Čína, navíc za situace, kdy si ke svým půjčkám a investicím neklade absolutně žádné lidsko-právní podmínky (Jordaan 2010: 82, 84).

⁶¹ CIA. The World Factbook. South Africa. Dostupné na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html> (1. 3. 2012).

⁶² Údaje k roku 2010. Government in the Lab. Africa: Top 25 Military Spending Countries. Dostupné na <http://govinthelab.com/africa-top-25-military-spending-countries/> (1. 3. 2012).

⁶³ SIPRI Yearbook 2010 – Military expenditure. Dostupné na http://www.sipri.org/media/pressreleases/pressreleasetranslations/storypackage_milex (1. 3. 2012).

⁶⁴ HDP PPP označuje reálný hrubý domácí produkt (dle anglického názvu Purchasing Power Parity), zohledňuje situaci ekonomiky a vyjadřuje reálnou hodnotu (ne nominální), proto je vhodný např. při mezinárodních srovnáních. Domácí finance. Dostupné na <http://www.domacifinance.cz/799/hruby-domaci-produkt-jeden-z-makroekonomickych-ukazatelu/> (1. 3. 2012).

⁶⁵ CIA. The World Factbook. Dostupné na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html?countryName=South Africa&countryCode=sf®ionCode=af&rank=26#sf> (1. 3. 2012).

⁶⁶ CIA. The World Factbook. South Africa. Dostupné na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html> (1. 3. 2012).

Tabulka č. 1: Nejvýznamnější obchodní partneři JAR (údaje k roku 2010)

Export		Import	
Čína	13, 7%	Čína	13, 4%
USA	10, 1%	Německo	11, 2%
Japonsko	8, 7%	USA	7%
Německo	7, 3%	Saudská Arábie	5, 3%
Velká Británie	7, 1%	Japonsko	4, 7%
Indie	4, 3%	Irán	4, 3%

Zdroj: CIA. World Factbook. Dostupné na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html> (18. 3. 2012).

Jihoafrická republika má oproti ostatním státům regionu nespornou výhodu v diverzifikované ekonomice, která zahrnuje několik odvětví průmyslu (chemický, lodní, textilní, strojí, elektrotechnický či potravinářský), dále rozvinutý zemědělský sektor a samozřejmě těžební průmysl (JAR je největším světovým producentem platiny, chromu a zlata).⁶⁷ K tomuto výčtu bychom mohli přiřadit ještě turistický průmysl, jenž rok roku stoupá a dá se očekávat, že pokud JAR bude účinně bojovat s kriminalitou, turismus poroste dál.⁶⁸ Absenci ropných nalezišť JAR vyřešila částečně dovozem, ale také výrobou syntetického benzínu z uhlí, jehož je v zemi dostatek (Hulec 2010: 296). Zdroje příjmů jsou velmi rozličné a výpadek v nějakém sektoru tedy neznamená kolaps ekonomiky.

3.7. „Africká renesance“

Podstatou projektu „africké renesance“, s nímž přišel Thabo Mbeki, byla víra, že se Afričané dokážou vypořádat se „svými“ problémy sami a zároveň nastartují celkový rozvoj afrického kontinentu. Thabo Mbeki, tehdy ještě jako viceprezident, tuto ideu pronesl ve svém projevu „I am an African“

⁶⁷ CIA. The World Factbook. South Africa. Dostupné na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html> (1. 3. 2012).

⁶⁸ V roce 2010 JAR navštívilo cca 8 milionů lidí, to je o milion více než předchozí rok. Většina návštěvníků pochází ze států SADC. Statistics South Africa. Report Tourism 2010, s. 6.

v polovině 90. let.⁶⁹ Mbeki vždy zdůrazňoval svoji „africkost“ a sounáležitost s kontinentem a tento projekt je toho dokladem. Po letech izolace se JAR chtěla vrátit do afrického dění a stejně tak chtěla z Afriky udělat prosperující kontinent, jenž byl po dekolonizaci stížen řadou konfliktů, ekonomickým propadem a politickým marasmem. (Hulec 2010: 294). JAR chtěla v rámci směřování její zahraniční politiky zlepšit bezpečnostní situaci na kontinentu i v regionu a k tomu disponovala finančním a diplomatickým zázemím. S postupem času se Afrika začala zbavovat nálepky marginalizovaného kontinentu, avšak politická nestabilita ani nejrůznější konflikty z kontinentu nezmizely a zdá se, že jejich řešení je prozatím v nedohlednu.⁷⁰ Ekonomický rozvoj v afrických zemích je stále velmi rozdílný. Dalším projektem, který v roce 2000 JAR iniciovala a za kterým stál T. Mbeki je Kimberlejský proces, jenž v platnost vstoupil v roce 2003. Jeho cílem bylo zpřísnit podmínky pro mezinárodní obchodování s tzv. „krvavými diamanty“, z jejichž prodeje byly financovány konflikty např. v Libérii, Sierra Leoně nebo Angole.⁷¹

3.8. Snaha o mír v Africe

Peacemaking a peacekeeping přijala JAR jako součást své zahraniční politiky a obvykle tak činí ve spolupráci nebo pod záštitou OSN, AU nebo SADC. V tomto směru může uplatnit svoji vojenskou sílu a zároveň tím působí na stabilizaci regionu (Flemes 2009: 144). JAR se ujala role mírotvorce (peacemakera), ovšem ne pokaždé uspěla. Ikonou mírového řešení sporů a vyjednávání se stal Nelson Mandela. Roku 1998 vstoupila JAR do Lesotha, aby tam nastolila pořádek v situaci, kdy opozice neuznala výsledek voleb, a v zemi propukaly politické protesty. JAR v Lesothu neočekávala žádný odpor, ale mylila se, a tak se obnovení pořádku neobešlo bez obětí na životech. JAR zde intervenovala bez souhlasu SADC, čímž dala najevo, že bude prosazovat

⁶⁹ Dlanga, Khaya (18. 6. 2009): I am an African, Thabo Mbeki's speech. Possibly the greatest African speech ever. The Norwegian Council for Africa. Dostupné na <http://www.afrika.no/Detailed/18444.html> (12. 3. 2012).

⁷⁰ Gettleman, Jeffrey (březen/duben 2010): Africa's Forever Wars. Foreign Policy. Dostupné na http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/02/22/africas_forever_wars?page=0,0 (1. 3. 2012).

⁷¹ Kimberley Process. Dostupné na <http://www.kimberleyprocess.com/> (1. 3. 2012).

své zájmy bez ohledu na názor ostatních (Řehák 2010: 11). Mandelovy pokusy o vyjednání míru nebyly úspěšné ani v Demokratické republice Kongo a ani v rámci SADC v tomto směru nepanovala shoda (Zimbabwe, Angola a Namibie dokonce podpořili konžského prezidenta Kabilu) (Barber 2005: 1085). Prezident Mbeki pokračoval v Mandelových stopách, zapojil JAR do mírových misí OSN a Africké unie, zejména v Demokratické republice Kongo, Burundi a Pobřeží slonoviny (Barber 2005: 1091). Neúspěšné jihoafrické mírotvorné pokusy dokazují, že ačkoli má JAR v Jihoafrickém rozvojovém společenství hlavní slovo a je nejsilnějším státem regionu, nedokáže vždy prosadit všechny své plány.

3.9. JAR a stálé místo v Radě bezpečnosti OSN

Jihoafrická republika je v současné době (2011 – 2012) nestálým členem Rady bezpečnosti OSN (RB OSN).⁷² JAR volá společně s dalšími zeměmi po reformě tohoto klíčového orgánu. Potřebnost reformy RB OSN uznává i samotná OSN, avšak dosud veškeré snahy o to selhaly a zatím se nepodařilo nalézt shodu na dalším potenciálním stálém členovi RB.⁷³ Afrika doposud nemá v RB žádného stálého zástupce a zdá se, že JAR by mohla být nejlepším africkým adeptem na tento post poté, co Libye nebo Egypt po neklidných vnitropolitických transformacích sebe sami v podstatě vyřadili ze hry.

Nigérie má o toto místo také zájem, ale země je zmítána častými vnitrostátní střety mezi muslimy a křesťany a netěší se takové mezinárodní prestiži jako JAR. Vysoká míra korupce a kriminality je charakteristická pro Nigérii, ale i JAR. Na škodu Jihoafrické republiky může být i to, že mezi její nejvýznamnější obchodní partnery nepatří žádný z afrických států, takže vyvstává otázka, nakolik by opravdu reprezentovala zájmy Afriky.⁷⁴ Dalším negativním aspektem, který JAR může mezinárodní společenství vytknout je jihoafrická politika směrem k Zimbabwe. Proti těmto tvrzením stojí fakt, že JAR

⁷² UN. Security Council. Dostupné na <http://www.un.org/sc/members.asp> (1. 3. 2012).

⁷³ CSIS. Security Council Reform and G-20. Dostupné na <http://csis.org/publication/security-council-reform-and-g-20> (1. 3. 2012).

⁷⁴ Kana, Trevor (20. 5. 2011). Does Africa need a permanent seat at the UN Security Council and what about South Africa's chances? South Africa-Political Science. Dostupné na <http://www.sapolsci.com/blogs/does-africa-need-a-permanent-seat-at-the-un-security-council-and-what-about-south-africa%E2%80%99s-chances-> (1. 3. 2012).

se aktivně podílí na mezinárodních fórech k otázkám omezení zbraní hromadného ničení, podporuje odzbrojení a je součástí bezjaderné zóny.⁷⁵

3.10. Kontinentální hegemon – JAR nebo Nigérie?

Vztahy JAR a Nigérie byly po konci apartheidu napjaté. Zatímco v Jihoafrické republice byl u moci Nelson Mandela, v Nigérii byl v té době autoritářský vojenský režim generála Sani Abachy. Mandela jakožto ochránce lidských práv nehodlal jejich porušování tolerovat a chtěl vůči Nigérii uvalit sankce, na půdě Afriky oporu ale nenašel a dosáhl pouze vyloučení Nigérie z Commonwealthu (Barber 2005: 1083-1084). OAU i SADC stály za Nigérií a JAR si vysloužila přezdívku „poskoka západu“ (lackey of the west), a získala tím také ponaučení o africké politické solidaritě (Shoeman – Van Aart dle Flemes 2009: 150). Po Abachově smrti byly v zemi uspořádány legitimní volby.

Nigérie je nejdůležitějším obchodním partnerem JAR v západní Africe (Alden – Soko 2005: 382). Jižní Afrika dováží do Nigérie nejrůznější produkty, zatímco z Nigérie do JAR putuje výhradně ropa. Jak již bylo zmíněno, jihoafrická ekonomika je velmi diverzifikovaná, kdežto ta nigerijská je závislá výhradně na ziscích z ropy. Nigérie ale nemůže JAR dlouhodobě ekonomicky konkurovat a navíc nigerijské politické zastoupení se nedokázalo vypořádat s etnickými, lingvistickými, náboženskými a kulturními odlišnostmi v zemi. Infrastruktura, lidská bezpečnost i sociální zabezpečení není na nejlepší úrovni (Flemes 2009: 151-152). Jihoafrická republika také bojuje s mnohými vnitrostátními problémy, ale na mezinárodní scéně si získala větší uznání než Nigérie, na čemž má nepochybné zásluhy Nelson Mandela. Mezi oběma zeměmi stále vznikají třecí plochy, naposledy když JAR deportovala 125 Nigerijců, za což se později omluvila.⁷⁶ JAR i Nigérie jsou každá

⁷⁵ People's Daily Online (1. 6. 2011): South Africa call for urgent UN Security Council reform. Dostupné na <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90777/90855/7396921.html> (18. 3. 2012).

⁷⁶ Fawole, Alade (13. 3. 2012). Nigeria and South Africa locked in hegemonic contest. Nigerian Tribune. Dostupné na <http://tribune.com.ng/index.php/columns/alade-fawole-on-tuesday/37488-nigeria-and-south-africa-locked-in-hegemonic-contest> (18. 3. 2012).

nepochybně dominantní silou svého regionu, ale ani mezi teoretiky neexistuje jednoznačné stanovisko, kdo je africkým hegemonelem (Flemes 2009: 151).

4. REGIONÁLNÍ ORGANIZACE

V této kapitole se podíváme na mocenské postavení JAR v rámci regionálních organizací. Region jižní Afriky vždy představoval velmi specifický subregion v rámci tzv. třetího světa. Na jeho půdě vznikalo mnoho regionálních organizací, z nichž ta nejstarší (SACU) má své kořeny již na konci 19. století. Zmíníme zde ty nejdůležitější místní organizace, tedy SADC a SACU, ale také nastíníme program afrického rozvoje NEPAD, který byl spuštěn v rámci Africké unie a jehož iniciátorem byla JAR. Není překvapením, že ať už se jednalo o jakoukoli spolupráci, Jihoafrická republika všem těmto organizacím dominovala a tento stav přetrvává dodnes. Současně si jejich prostřednictvím udržuje své dominantní postavení v regionu (Odén 1996: 13).

4.1. Jihoafrické rozvojové společenství (SADC)

SADC je nevýznamnější a nejkompexnější regionální organizací jižní Afriky zahrnující přes 230 milionů obyvatel.⁷⁷ Její předchůdkyní jsou frontové státy, později SADCC, jejímž cílem bylo omezení ekonomické závislosti na JAR a regionální integrace. Ani v jednom z cílů ale nebyla úspěšná. SADCC se v SADC transformovala deklarací z Windhoeku v roce 1992, k níž se JAR připojila v roce 1994 (Bauer – Taylor 2005: 333). Jak již bylo uvedeno výše, „nová“ Jihoafrická republika projevovala upřímný zájem o region a tomu se také snažila přizpůsobit svoji zahraniční politiku. JAR je bezpochyby nejsilnějším členem SADC, a proto se také očekávalo, že JAR bude „lokomotivou obnovy, růstu a rozvoje (...)“ (Tsie dle Bauer – Taylor 2005: 333). Současné SADC má patnáct členů⁷⁸ a je jedním z největších regionálních obchodních uskupení v Africe.⁷⁹

⁷⁷ Afribiz (28. 2. 2010): Economic Potential of Regional Economic Communities in Africa: Spotlight on SADC. Dostupné na <http://www.afribiz.net/content/economic-potential-of-regional-economic-communities-in-africa-spotlight-on-sadc> (18. 3. 2012).

⁷⁸ Členy SADC jsou: Angola, Botswana, Demokratická republika Kongo (DRK), Lesotho, Madagaskar, Malawi, Mauricius, Mozambik, Namibie, Seychely, JAR, Svazijsko, Tanzanie, Zambie a Zimbabwe. SADC. Dostupné na <http://www.sadc.int/english/about-sadc/> (18. 3. 2012).

⁷⁹ V roce 2009 SADC pozastavila Madagaskaru členství z důvodu protiústavních změn ve vládě, kdy armáda převzala moc nad státem. SouthAfrica (31. 3. 2009): SADC suspends Madagascar. Dostupné na <http://www.southafrica.info/africa/sadc-310309.htm> (18. 3. 2012).

Regionální integrace v rámci SADC se vyvíjela na pozadí velkých ekonomických nerovností mezi členskými státy, přičemž JAR ekonomicky několikanásobně převyšuje ostatní členy (Alden – Pere 2009: 152). Jihoafrická republika je ekonomickým i politickým centrem regionu a od její moci a vlivu se odvíjí úspěšnost regionální integrace. Právě sem se soustředí investice i regionální obchod. Slabinou ekonomik zemí sdružených v SADC je jejich závislost na vývozu primárních surovin, nejvíce ropy, diamantů, platiny, zlata a mědi (Buthulezi 2006: 164). Zatímco mnoho států je závislých právě na obchodu s jedinou surovinou, což je velmi riskantní, JAR se jako jediná může chlubit vyspělým výrobním sektorem, propracovanou infrastrukturou či vysoce rozvinutým důlním průmyslem a sektorem služeb (Bauer – Taylor 2005: 334).

JAR během období apartheidu záměrně zasahovala do ekonomik regionu a poškozovala je, s cílem udržet jejich závislost na JAR jako takové. Po mnoha letech od pádu apartheidu ekonomická závislost do značné míry přetrvává a je jistým paradoxem, že JAR v podstatě těží z toho, že se snaží napravit, co v minulosti napáchala (Daniel – Naidoo – Naidu 2003: 3). Silná jihoafrická ekonomika přitahuje pracovní sílu všech kvalifikací z celého okolí, a tím částečně vyrovnává dopady „odlivu mozků“. Ačkoli se vláda snaží zaměstnávat především „své“ občany a tím také bojovat s vysokou nezaměstnaností, cizinci z okolních zemí představují na ilegálním trhu levnou a dostupnou pracovní sílu. Jsou ochotni pracovat s menšími platy nebo horšími pracovními podmínkami, jako tomu bývá např. i v České republice nebo jinde ve světě (Saurombe 2010: 126).

O tom, jak velkou moc v SADC Jihoafrická republika má, svědčí i fakt, že prosadila členství DR Kongo, které se ve výsledku ukázalo chybné. Válkou zničené Kongo nemělo žádný z předpokladů pro členství v SADC, neleží přímo v jižní Africe, nedisponovalo demokratickou vládou ani se neztotožňovalo s principy SADC. Pro Jihoafrickou republiku byla DR Kongo atraktivní především z hlediska nerostných zdrojů (Bauer – Taylor 2005: 334). Ekonomická i politická převaha společně s kontinentálním a mezinárodním uznáním dodává

JAR sebevědomí, ale také možnost nebrat příliš ohled na své sousedy a prosazovat takovou politiku, ze které má profit především ona sama.

Dle prohlášení při příležitosti formulování Regionálního strategického rozvojového plánu (RISDP) v roce 2003, cílem SADC je „podporovat udržitelný, rovný ekonomický růst a socioekonomický rozvoj prostřednictvím efektivního produktivního systému, hlubší spolupráce a integrace, dobrého vládnutí a trvalého míru a bezpečnosti tak, aby se region vyvíjel jako efektivní hráč v mezinárodních vztazích a světové ekonomice“ (Saurombe 2010: 125-126).

Jihoafrická republika v rámci obchodu SADC trvale dosahuje přebytku. Její ekonomika byla od 90. let zaměřená na vývoz, konkurenceschopnost a omezení tarifních opatření bránících volnému obchodu. Nevyváženost obchodu v SADC má několik příčin, jednak je to slabá infrastruktura v členských státech a tím pádem neschopnost dopravit zboží na trhy, ale také např. to, že JAR vyváží hlavně hodnotné výrobky a dováží převážně jen primární komodity.⁸⁰ Co se týče obchodu, SADC Jihoafrickou republiku potřebuje, ale opačně to již úplně neplatí, protože mezi nejvýznamnějšími obchodními partnery JAR není žádný stát ze SADC. Navzdory uvedenému, region jižní Afriky není zanedbatelným cílovým trhem JAR, putuje sem až 10% z celkového exportu JAR (zatímco import činí jen 2%).⁸¹

SADC se v současné době těší relativně dobré politické stabilitě. Až na vojenský převrat na Madagaskaru a rebelie na východě DR Kongo má region dobré politické předpoklady pro další integraci regionu. Dokonce i Zimbabwe navzdory politické nejistotě vykazuje vysoký ekonomický růst.⁸² Avšak poslední světová ekonomická krize SADC silně zasáhla. Zatímco růst HDP SADC byl ještě v roce 2008 5, 1%, v roce 2009 již -0, 9%.⁸³ Postižení ekonomiky Jihoafrického společenství bylo tak značné zejména z důvodu,

⁸⁰ SADC Trade. Trade Performance Review, s. 131. Dostupné na <http://www.sadctrade.org/files/Intra-SADC-trade-performance-review-2006-6-southafrica.pdf> (18. 3. 2012).

⁸¹ SADC Trade. Trade Performance Review, s. 131. Dostupné na <http://www.sadctrade.org/files/Intra-SADC-trade-performance-review-2006-6-southafrica.pdf> (18. 3. 2012).

⁸² Afribiz (17. 8. 2011): Southern Africa Region Economic Landscape 2011. Dostupné na <http://www.afribiz.net/content/southern-africa-region-economic-landscape-2011> (18. 3. 2012).

⁸³ Afribiz (28. 2. 2010): Economic Potential of Regional Economic Communities in Africa: Spotlight on SADC. Dostupné na <http://www.afribiz.net/content/economic-potential-of-regional-economic-communities-in-africa-spotlight-on-sadc> (18. 3. 2012).

že JAR je významně propojena se světovou ekonomikou a dále proto, že krizí byly postiženy státy závislé na vývozu ropy nebo komodit, např. Angola nebo Botswana. Rostoucí cena komodit v současné době opět podporuje růst těchto ekonomik.⁸⁴

4.1.1. Zóny volného obchodu

Mezi jedenácti členy SADC funguje zóna volného obchodu (FTA), eliminující obchodní bariéry a podporující dlouhodobou integraci. Cílem FTA v rámci SADC je se přes celní unii propracovat až ke společné měně v roce 2018. Avšak jak bývalý jihoafrický prezident Mbeki naznačil, největší překážky růstu regionu jsou nedostatečně vyvinuté struktury a kapacity společenství.⁸⁵

Jihoafrické rozvojové společenství se jako celek, společně s dalšími dvěma africkými regionálními organizacemi, Společným trhem východní a jižní Afriky (COMESA) a Východoafrickým společenství (EAC) sešly v roce 2008 a dohodly se, že v horizontu tří let vytvoří Africkou zónu volného obchodu (AFTZ).⁸⁶ Výsledkem má být spojení 26 zemí a vznik bloku pokrývající území od Egypta až po JAR. AFTZ by tak částečně vyřešila problém překrývajícího se členství (overlapping membership) v jednotlivých organizacích a zároveň podpořila naději afrických států, že takto sjednocení získají větší vliv na světový trh.⁸⁷ Realizace tohoto projektu je velmi náročná, a proto mnoho z jejích cílů nebylo doposud naplněno. Jisté je, že při uvedení záměru do provozu se bude potýkat s totožnými problémy, kterým jednotlivé organizace čelí na regionální úrovni a pouze se celá situace umocní kontinentálním měřítkem. Nakolik bude tato Africká zóna funkční, se tedy teprve ukáže. Současný prezident JAR k tomu dodal, že AFTZ se bude muset vypořádat s výzvami nerovnoměrného ekonomického rozvoje mezi státy a regiony, obchodní integrací či nedostatečnou

⁸⁴ Afribiz (28. 2. 2010): Economic Potential of Regional Economic Communities in Africa: Spotlight on SADC. Dostupné na <http://www.afribiz.net/content/economic-potential-of-regional-economic-communities-in-africa-spotlight-on-sadc> (18. 3. 2012).

⁸⁵ Členové FTA neplatí až na 85% zboží žádné tarify. Mbola, Bathandwa (18. 8. 2008): SADC launches free trade area. South Africa. Dostupné na <http://www.southafrica.info/africa/sadc-fta.htm> (18. 3. 2012).

⁸⁶ ICTSD (15. 6. 2011): Egypt-to-South Africa Free Trade Zone on the Move. Dostupné na <http://ictsd.org/i/news/bridgesweekly/108701/> (18. 3. 2012).

⁸⁷ BBC News (22. 10. 2008): African free trade zone is agreed. Dostupné na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7684903.stm> (18. 3. 2012).

infrastrukturou.⁸⁸ Zároveň ale Zuma dodává, že pro rozvoj Afriky je prioritou nastartování místního obchodu a změna současného stavu, kdy pouze 10% afrického obchodu probíhá v rámci kontinentu.⁸⁹

Zapojení JAR po své transformaci do SADC odpovídá směřování její zahraniční politiky zaměřené na region. Jihoafrická republika se snažila použít všechny své kapacity pro integraci regionu a aktivně ve společenství participovala. Rozsah jejích iniciativ je opravdu velmi široký, od zdravotnictví přes technickou spolupráci až po bezpečnostní otázky (včetně peacekeepingového centra).⁹⁰ Jihoafrická republika působí v rámci velmi rozmanitého SADC jako stmelovací prvek. Ačkoli stejně jako všechny organizace, které sdružují takto politicky i ekonomicky diverzifikované země, se i SADC potýká s určitými nedostatky a problémy, díky JAR jakožto „lokomotivě“ růstu a rozvoje se ze SADC podařilo vytvořit úspěšnou regionální organizaci.

4.2. Jihoafrická celní unie (SACU)

Jihoafrická celní unie, jež byla založena v roce 1910, je nejstarší celní unií na světě. Sestává se z JAR, Botswany, Lesotha, Namibie a Svazijska (státy BLNS) a jejím základním cílem je omezení vnitřních tarifů a cel, usnadnění obchodování v rámci unie a stanovení společného externího tarifu. Veškerá cla a spotřební daně jsou vybírána Jihoafrickým finančním úřadem (national revenue fund) a následně přerozdělena dle formule pro rozdělní příjmů (revenue-sharing formula).⁹¹

Právě přerozdělování příjmů je terčem kritiky ze strany států BLNS. Jejich argumenty zní, že SACU je nastavena značně ve prospěch JAR a ostatní státy jsou udržovány v silné závislosti na ní. JAR tak bývá označována za regionálního

⁸⁸ ICTSD (15. 6. 2011): Egypt-to-South Africa Free Trade Zone on the Move. Dostupné na <http://ictsd.org/i/news/bridgesweekly/108701/> (18. 3. 2012).

⁸⁹ Corcoran, Bill (13. 2. 2012): Major challenges remain for African free trade area. *Irishtimes*. Dostupné na <http://www.irishtimes.com/newspaper/finance/2012/0213/1224311682971.html> (18. 3. 2012).

⁹⁰ Department of International Relations and Cooperation. Dostupné na <http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa/sadc.htm> (18. 3. 2012).

⁹¹ Department of International Relations and Cooperation. Dostupné na <http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa/sacu.htm> (18. 3. 2012).

uzurpátora a vykořisťovatele brzdícího ekonomický růst svých sousedů. Tato nařčení ale nejsou zcela oprávněná. Formule na přerozdělení příjmů upravená ve smlouvě o SACU byla již několikrát pozměněná. Poslední úprava proběhla v roce 2002 a měla by být nastavena spravedlivěji vůči státům BLNS.⁹² Jihoafrická republika je regionální obchodní lídr a tudíž i její podíl na ziscích je logicky největší. Snížení příjmů ve „společné kase“ SACU v posledních letech není způsobeno lačností JAR, ale především světovou ekonomickou recesí, která byla spojená se sníženou poptávkou po komoditách a tím pádem i jejich nižších cenách, tudíž i nižších příjmech do SACU.⁹³

Základním problémem států SACU je nesoulad v obchodních politikách jednotlivých států, přesněji řečeno států BLNS a JAR. Zatímco státy BLNS mají zájem na vytvoření vazeb s Evropskou unií, JAR již svou smlouvu s EU má a nemá tudíž potřebu vytvářet další. Dále se JAR chce zaměřit spíše na sektorovou průmyslovou politiku včetně potencionálního zvyšování tarifů, kdežto státy BLNS chtějí diverzifikovat svůj obchod, omezit přehnanou závislost na JAR a stimulovat domácí sektor služeb (Draper – Khumalo 2009: 4).

Budoucnost SACU je nejasná a nejistá. Jihoafrická republika kritice o nevyváženosti rozvoje v SACU oponuje tím, že ona dotuje své chudší sousedy a že současná výše finančních kompenzací (pomoci) není dlouhodobě udržitelná. Obzvláště Lesotho a Svazijsko jsou naprosto závislé na příjmech ze SACU a na zahraniční pomoci.⁹⁴ Všichni členové SACU jsou zároveň členy SADC a FTA, tudíž lze očekávat, že po případném rozpadu SACU by její funkce byly nahrazeny, ale otázkou zůstává, zda by se všichni členové SADC shodli na poměru přerozdělení příjmů a JAR by zajisté nechtěla dotovat zbylých čtrnáct států regionu. Současné propojení pěti zemí SACU je ale natolik silné, že už

⁹² Oxford Analytica Daily Brief Service (1. 4. 2003). SOUTHERN AFRICA: SACU renegotiated - and challenged. Dostupné na <http://search.proquest.com/docview/192439043?accountid=14965> (18. 3. 2012).

⁹³ Grant, Catherine; Chapman, Geoffrey (23. 3. 2011): Southern African Customs Union: Myths and Reality. SAIIA. Dostupné na <http://www.saiia.org.za/feature/southern-african-customs-union-myths-and-reality.html> (18. 3. 2012).

⁹⁴ Bosch, van den Servaas (22. 2. 2011): South Africa Losing Interest in SADC Customs Union. IPS. Dostupné na <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=54569> (18. 3. 2012).

případné zrušení této unie by mohlo nabourat ekonomickou stabilitu regionu.⁹⁵ Světová obchodní organizace vidí budoucnost SACU optimisticky, ve své zprávě se domnívá, že po plné implementaci poslední smlouvy SACU se podaří místní ekonomiky více harmonizovat a zajistit vyvážený rozvoj.⁹⁶

4.3. Africká unie (AU) a Nové partnerství pro africký rozvoj (NEPAD)

Program NEPAD byl spuštěn v roce 2001 ještě v rámci Organizace africké jednoty, která se o rok později transformovala do Africké unie. Iniciátorem Nového partnerství byl tehdejší jihoafrický prezident Mbeki, jehož cílem byl mimo jiné hospodářský, sociální a zemědělský rozvoj a zvýšení konkurenceschopnosti afrických zemí (Hulec 2010: 294).⁹⁷ Vymýcení chudoby a sociálních nerovností, podpora míru, demokracie a dobrého vládnutí byly dalšími dílčími cíli NEPAD. To vše bylo založeno na přesvědčení, že afričtí představitelé mají povinnost se vypořádat s chudobou a vést své země k růstu a rozvoji, přičemž převládalo odhodlání, že tyto cíle zvládnou Afričané naplnit sami (UNECA dle Bauer – Taylor 2005: 338). Spuštění NEPAD i transformace OAU byly založené na touze a potřebě ukončit dlouhotrvající marginalizaci Afriky a snížit rozdíly ve vývoji v Africe a zbytku světa (Rocha dle Edoho 2011: 104).

Po neúspěších OAU se do Africké unie a NEPAD vkládaly velké naděje, především ze strany neafrických států. V rámci Afriky program vyvolával smíšené reakce a afričtí lídři zdůrazňovali dobrovolnost účasti na akcích NEPAD (Barber 2005: 1090). Navíc zde začaly vznikat obavy, aby ekonomicky nejsilnější státy (např. i JAR), nezneužily svého výsadního postavení na úkor chudých a válkou zničených zemí (Hulec 2010: 294). Velmi brzy se ukázalo, že vznešené cíle NEPAD nebudou v původním rozsahu dosažitelné a také,

⁹⁵ Grant, Catherine; Chapman, Geoffrey (23. 3. 2011): Southern African Customs Union: Myths and Reality. SAIIA. Dostupné na <http://www.saiia.org.za/feature/southern-african-customs-union-myths-and-reality.html> (18. 3. 2012).

⁹⁶ WTO (4. 11. 2009): Deeper integration is necessary for more balanced development. Dostupné na http://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp322_e.htm (18. 3. 2012).

⁹⁷ NEPAD je směsicí Miléniového afrického plánu Mbekiho a OMEGA plánu tehdejšího senegalského prezidenta A. Wadeho (Ilorah 2004: 234).

že Afričané sice chtějí řešit své problémy sami, ale nejlépe za cizí finanční prostředky. Programy NEPAD se opravdu z velké části staly závislé na peněžní podpoře vyspělých zemí (Bauer – Taylor 2005: 339). Významnými investory se staly také multilaterální organizace jako Skupina Světové banky, Evropská unie či Mezinárodní měnový fond. Tvůrci NEPAD navázali intenzivní vztahy také s G8 či OECD s cílem vytvořit lepší obchodní podmínky v Africe a vybudovat na tomto kontinentu atraktivní investiční prostředí.⁹⁸

Mbeki si osvojil roli „vůdce kontinentu“ a díky dobré komunikaci a podpoře západu Afrika získala v následujících pěti letech na základě Akčního plánu pro Afriku o 50% více pomoci od USA a EU. Spojené státy dokonce se SACU podepsaly smlouvu o volném obchodu (free trade agreement) (Barber 2005: 1089-1090).

Jihoafrická republika neváhala své ambice promítat i v Africké unii, kde chtěla ukázat, že jakožto aspirant na pozici kontinentálního hegemona má zájem o rozvoj celého kontinentu. Ačkoli svůj zájem vždy více soustředila na „svůj“ region, myšlenky panafricanismu JAR nebyly cizí. Aktivně se zapojila do mírových vyjednávání konfliktů v Súdánu, Rwandě, DR Kongo a dalších (Barber 2005: 1089). Jak ale naznačují události z poslední doby, Jihoafrická republika čelí v Africe určitým výzvám a nejistotám. JAR suverénně očekávala, že její bývalý ministr zahraničí Dlamini Zuma bude zvolen na posledním hlasování předsedou Africké unie. Avšak ani po několika kolech volby nezískal žádný kandidát dvě třetiny hlasů a hlasování bylo pozastaveno. Výsledek hlasování představoval neúspěch zahraniční politiky JAR, protože se očekávalo, že jakožto lídr kontinentu toto místo obsadí.⁹⁹ Jak ukázala zahraniční politika v roce 2011, JAR ještě není zcela vyhraněná a dopustila se přešlapů, které poškodily její pověst. Např. když nejprve podpořila bezletovou zónu nad Libyí, ale následně odsoudila zásah jednotek NATO.¹⁰⁰

⁹⁸ OECD. About the NEPAD-OECD Africa investment initiative. Dostupné na http://www.oecd.org/document/41/0,3746,en_2649_34893_45337193_1_1_1_1,00.html (22. 3. 2012).

⁹⁹ Polity. Institute for Security Studies (17. 2. 2012): AU Vote a Setback for South Africa. Dostupné na <http://www.polity.org.za/article/au-vote-a-setback-for-south-africa-2012-02-02> (22. 3. 2012).

¹⁰⁰ Polity. Institute for Security Studies (17. 2. 2012): AU Vote a Setback for South Africa. Dostupné na <http://www.polity.org.za/article/au-vote-a-setback-for-south-africa-2012-02-02> (22. 3. 2012).

Dalším nepříjemným faktem pro Jihoafrickou republiku může být její vytrácející se pozice „brány do Afriky“. Investoři a obchodníci hledají a již i používají jiné transportní cesty než ty procházející přes JAR. Jedním z důvodů je její vzdálenost od afrických trhů, ale také to, že ostatní africké země zlepšují svou infrastrukturu a investoři se snaží volit nejkratší trasy. Rozhodně nemůžeme říci, že by JAR přestala být atraktivní obchodní cestou, ale celkový rozvoj Afriky a zdejších investic s sebou přináší trend hledání alternativních obchodních spojení.¹⁰¹

¹⁰¹ Bosch, van den Servaas (29. 3. 2012): South Africa No Longer the Gateway to the Continent. IPS. Dostupné na <http://www.ipsnews.net/news.asp?idnews=107233> (30. 3. 2012).

5. ZÁVĚR

To, že JAR má ve „svém“ regionu výsadnímu postavení, je nezpochybnitelnou záležitostí. Mezi faktory, jež ji k tomuto postavení předurčují, patří její geostrategická pozice, ale také historie. Velká Británie zanechala na jihu Afriky na svou dobu značně vyspělý stát s propracovanou infrastrukturou a enormním nerostným bohatstvím. Dekolonizace v Jižní Africe probíhala na kontinentální poměry velmi klidně a Velká Británie si s JAR udržela trvale silné vazby. Velká Británie sice otevřeně nesouhlasila s jihoafrickou rasovou segregací, ale velmi dlouho vzdorovala uvalení sankcí na JAR. V době kdy ostatní státy regionu byly ještě kolonizovány evropskými mocnostmi a vlastní správa zemí byla v nedohlednu, JAR již nakročila cestu k silnému „bílému“ afrikánskému státu.

Po prvotním nadšení ze získání nezávislosti přišla pro mnoho afrických států krutá realita v podobě neschopnosti spravovat svou zemi. Slabé státy v regionu představovaly pro Jihoafrickou republiku výborné prostředí pro upevnění svého mocenského postavení. Ani období apartheidu výrazněji nenarušilo mocenskou pozici JAR, země dokonce svou agresivní regionální politikou utužila závislost zemí v regionu. Současné studenoválečné bipolární rozdělení světa zajistilo Jihoafrické republice silnou podporu západu, a tím pádem byla schopna velmi dlouho čelit sankcím uvalovaným mezinárodním společenstvím.

Důkazem hegemoniálního postavení JAR během apartheidu byla její schopnost vyvíjet jaderný program a také vysoké vojenské výdaje. Ostatní země v regionu nemohly o vlastním jaderném vývoji ani uvažovat. Jihoafrická republika potřebovala vlastnit nějaký prostředek odstrašení, protože vztahy s celým kontinentem, potažmo celým mezinárodním společenstvím se zhoršovaly a jaderná zbraň byla dostatečně velkým důkazem síly. Rostoucí antagonismus mezi JAR a regionem vyústil ve snahu okolních států naprosto minimalizovat svou závislost na JAR, avšak víceméně neúspěšně. Ani sdružení zemí regionu nebylo do různých uskupení schopno ekonomickou závislost zvrátit. Vztahy JAR

s regionem během éry apartheidu byly typické vykořisťovatelským přístupem a utužením co nejvyšší ekonomické závislosti na regionálním hegemonu.

Po své transformaci na počátku 90. let minulého století oživila Jihoafrická republika myšlenku regionální integrace a zdálo se, že éra, kdy byla spíše vykořisťovatelem než partnerem svých sousedů, je definitivně pryč. První demokraticky zvolený prezident Mandela vrátil zemi ztracenou mezinárodní prestiž a byla zde patrná snaha napravit nedobré vztahy z minulosti a prohloubit obchodní propojení regionu. K proklamacím o regionální integraci a rozvoji se státy regionu stavěly zpočátku opatrně, protože po letech útlaku neměly jistotu, zda JAR dodrží své sliby. Ve výsledku se ukázalo, že původní obavy, že JAR bude bohatnout, zatímco zbytek regionu se propadne do chudoby, byly liché. Zejména díky regionálním organizacím SADC a SACU se podařilo region stabilizovat, i když ekonomická závislost na JAR z velké míry přetrvala.

Jihoafrická republika se aktivně zapojila do regionálních i mezinárodních organizací, ale současně se musela vypořádat s vnitrostátními problémy, které země zdědila po letech vlády apartheidu. Zemi trápily přetrvávající rasové konflikty, vysoká nezaměstnanost, epidemie HIV/AIDS či miliony vnitřně vysídlených osob a uprchlíků. Velkým problémem se také stala kriminalita, jež z JAR učinila jeden z nejnebezpečnějších států světa. Mnohé z těchto problémů se nepodařilo efektivně vyřešit do dnešní doby.

JAR se také ochotně ujala role „mluvčího Afriky“ a uvítala návrat investic do země, přičemž sama začala obchodně expandovat napříč kontinentem do té míry, že její obchodní aktivity vyvolaly obavy z „jihoafricanizace“ kontinentu (Daniel – Naidoo – Naidu 2003: 3). Prozatím to vypadá, že si JAR svoji roli „mluvčího Afriky“ udrží, i když ne všechny státy kontinentu souhlasí s JAR jakožto reprezentantem celého kontinentu ve světě.

Jihoafrická republika roli regionálního hegemonu, až na některé nedostatky, naplnila a doposud zde neexistuje žádný jiný aspirant, který by ji o tento post mohl připravit. Její ekonomické kapacity a obchodní potenciál jsou v rámci regionu neoddiskutovatelné. První charakteristiku regionálního hegemonu, tedy vlastní přesvědčení o regionální dominanci, naplňuje

beze zbytku. Tu druhou, tedy akceptaci její pozice státy regionu, taktéž. Co se týká třetí a čtvrté charakteristiky (hodnoty hegemonu a zajištění regionální dobra), zde JAR hraje bezpochyby hlavní roli v udržení ekonomické stability a volného trhu. To, jak významnou roli JAR hraje jakožto držitel soft power, je diskutabilní. Její vztah s nedemokratickým Zimbabwe je velmi specifický, JAR ho podporovala navzdory odsouzení zimbabwského režimu mezinárodním společenstvím i většinou kontinentu. Lze tedy tvrdit, že při zhodnocení jihoafricko-zimbabwské otázky, má větší moc Mugabeho diktatura v Zimbabwe. Pokud budeme Jihoafrickou republiku hodnotit „západní optikou“, je nepředstavitelné, aby stát, který toleruje porušování lidských práv a záměrně přehlíží nedemokratické principy vlády, se měl např. stát stálým členem Rady bezpečnosti OSN. JAR samozřejmě může argumentovat, že Čína je též stálým členem, přičemž demokracie a lidská práva nepatří mezi její charakteristiky. Co nelze opomenout je destabilizující faktor, který Zimbabwe do regionu vnáší a jeho vyřešení bude v budoucnu představovat jednu z největších regionálních výzev pro JAR.

Navzdory „zimbabwské otázce“ se JAR daří úspěšně zapojovat do organizací světového významu. Začlenění do G20 nebo BRICS jakožto jediné africké země jí dává jistý punc výjimečnosti a sebevědomí, že by mohla své mocenské postavení upevnit i v rámci afrického kontinentu. K tomu jí může dopomoci i tzv. Arabské jaro z roku 2011, během kterého zaplavila vlna protestů a revolucí sever Afriky, včetně vyspělých států jako Tunisko či Egypt, a tím tyto státy vyřadila ze hry o potencionální post kontinentální velmoci. Arabské jaro tak nahrává právě Jihoafrické republice, jež je ekonomicky silná i politicky relativně stabilní.

Ekonomická síla JAR společně se sdílenými charakteristikami celé oblasti vytváří z regionu jižní Afriky specifickou entitu, v níž JAR představuje možná nejlepší způsob rozvoje při současném zachování politické, ekonomické i kulturní diverzity. Jihoafrická republika získala ponaučení z minulosti, že rozvoj jinak vyspělé země lze jen těžko provádět v regionu plném chudoby

a vnitrostátních problémů. Z tohoto důvodu JAR v zájmu svého rozvoje musí rozvíjet celý region.

Dá se tedy přepokládat, že JAR bude nadále úspěšně balancovat mezi regionální, kontinentální a světovou politikou a že její schopnost ovlivnit světové dění poroste. To naznačuje jednak snižující se marginalizace afrického kontinentu a zvýšené investice do této oblasti, včetně jihoafrické iniciativy rozvoje NEPAD. Je to ale také jihoafrické propojení s jinými rostoucími středními a regionálními mocnostmi, např. Brazílií a Indií, které zajišťuje JAR specifické postavení v rámci regionu.

6. SEZNAM LITERATURY

6.1. Literatura

Alden, Chris; le Pere, Garth (2009): South Africa in Africa – bound to lead? *South African Journal of Political Studies*. Vol. 36, No. 1, s. 145-169.

Alden, Chris; Soko, Mills (2005): South Africa's Economic Relations with Africa. Hegemony and Its Discontents. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 43, No. 3, s. 367-392.

Alden, Chris; Vieira, Marco Antonio (2005): The New Diplomacy of the South: South Africa, Brazil, India and trilateralism. *Third World Quarterly*. Vol. 26, No. 7, s. 1077-1095.

Barber, James (2005): The New South Africa's Foreign Policy: Principle and Practice. *International Affairs*. Vol. 81, No. 5, s. 1079-1096.

Bauer, Gretchen; Taylor, D. Scott (2005): *Politics in southern Africa. State and society in transition*. Lynne Reiner. Toronto.

Bosch, van den Servaas (22. 2. 2011): South Africa Losing Interest in SADC Customs Union. IPS. Dostupné na <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=54569> (18. 3. 2012).

Bosch, van den Servaas (29. 3. 2012): South Africa No Longer the Gateway to the Continent. IPS. Dostupné na <http://www.ipsnews.net/news.asp?idnews=107233> (30. 3. 2012).

Boulle, Laurence (2011): The Republic of South Africa and the G20: Its Political, National Interests and Priorities as Member of the Process. In: Hofmeister, Wilhelm – Vogt, Susanna a kol., G20 - Perceptions and Perspectives for Global Governance: Konrad Adenauer Stiftung. Singapore, s. 135-146. Dostupné na <http://www.kas.de/wf/en/33.29099/> (22. 3. 2012).

Buthulezi, Sipho (2006): *Regional integration in Africa: Prospects & Challenges for the 21st Century*. Inkwezi Afrika. East London, South Africa.

Byrnes, Rita M., ed. (1996): *South Africa: A Country Study*. Dostupné na <http://countrystudies.us/south-africa/> (8. 2. 2012).

Corcoran, Bill (13. 2. 2012): Major challenges remain for African free trade area. *Irishtimes*. Dostupné na <http://www.irishtimes.com/newspaper/finance/2012/0213/1224311682971.html> (18. 3. 2012).

Crane, David (16. 7. 2006): Forget G-8, it's time we had a G-20. *Toronto star*. Dostupné na <http://search.proquest.com/docview/439013446?accountid=14965> (18. 3. 2012).

Daniel, John; Naidoo, Varusha; Naidu, Sanusha (2003): Post-Apartheid South Africa's Corporate Expansion into Africa. *African Business Journal*. Vol. 15, No. 4, s. 1-4.

Diseko, Lebo (18. 11. 2010). South Africa's brain-drain generation returning home. *CNN*. Dostupné na http://articles.cnn.com/2010-11-18/world/south.africa.migration_1_south-africans-violent-crime-job-seekers?_s=PM:WORLD (1. 3. 2012).

Dlanga, Khaya (18. 6. 2009): I am an African, Thabo Mbeki's speech. Possibly the greatest African speech ever. *The Norwegian Council for Africa*. Dostupné na <http://www.afrika.no/Detailed/18444.html> (12. 3. 2012).

Draper, Peter; Khumalo, Nkululeko (2009): The Future of the Southern African Customs Union. *Trade Negotiations Insights*. Vol. 8, No. 6, s. 1-16.

Duval Smith, Alex (21. 2. 2011). South Africa to cut unemployment to 15% by 2020 in Asian-inspired plan. *The Guardian*. Dostupné na <http://www.guardian.co.uk/global-development/poverty-matters/2011/feb/21/south-africa-bloated-welfare-state> (1. 3. 2012).

Edoho, Felix M. (2011): Globalization and Marginalization of Africa: Contextualization of China-Africa Relations. *Africa Today*. Vol. 58, No. 1, s. 103-124.

Evans, Mudima (1984): The Front-line States, South Africa and Southern African Security: Military Prospects and Perspectives. *Zambezia: The Journal of University of Zimbabwe*. Vol. 12, No. 5, s. 1-19.

Fawole, Alade (13. 3. 2012). Nigeria and South Africa locked in hegemonic contest. Nigerian Tribune. Dostupné na <http://tribune.com.ng/index.php/columns/alade-fawole-on-tuesday/37488-nigeria-and-south-africa-locked-in-hegemonic-contest> (18. 3. 2012).

Flemes, Daniel (2009): Regional power South Africa: Co-operative hegemony constrained by historical legacy. *Journal of Contemporary African Studies*. Vol. 27, No. 2, s. 135-157.

Geldenhuys, Deon (1981): The Constellation of Southern African States and The Southern African Development Co-ordination Council: Towards a new regional stalemate? The South African Institute of International Affairs, s. 1-57. Dostupné na <http://dspace.cigilibrary.org/jspui/bitstream/123456789/29916/1/The%20Constellation%20of%20Southern%20African%20States%20and%20the%20Southern%20African%20development%20Co-ordination%20council.pdf?1> (1. 3. 2012).

Gettleman, Jeffrey (březen/duben 2010): Africa's Forever Wars. Foreign Policy. Dostupné na http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/02/22/africas_forever_wars?page=0,0 (1. 3. 2012).

Gibb, Richard (1998): Southern Africa in Transition: Prospects and Problems Facing Regional Integration. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 36, No. 2, s. 287-306.

Gibb, Richard A. (1987): The Effect on the Countries of SADCC of Economic Sanctions against the Republic of South Africa. *Transaction of the Institute of British Geographers, New Series*. Vol. 12, No. 4, s. 398-412.

Gibson, Owen (12. 7. 2010). World Cup 2010: South Africa leaves a World Cup legacy to remember. The Guardian. Dostupné na <http://www.guardian.co.uk/football/blog/2010/jul/12/south-africa-world-cup-2010> (1. 3. 2012).

Grant, Catherine; Chapman, Geoffrey (23. 3. 2011): Southern African Customs Union: Myths and Reality. SAIIA. Dostupné na <http://www.saiia.org.za/feature/southern-african-customs-union-myths-and-reality.html> (18. 3. 2012).

Gray, Collin S. (2011): *Hard power and soft power: the utility of military force as an instrument of policy in 21st century*. Strategic Studies Institute. Carlisle.

Hentz, James J. (2005): *South Africa and the logic of regional cooperation*. Indiana University Press. Bloomington.

Holland, Martin (1988): The Other Side of Sanctions: Positive Initiaves for Southern Africa. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 26, No. 2, s. 303-318.

Hulec, Otakar (2010): *Dějiny Jižní Afriky*. Lidové noviny. Praha.

Hulec, Otakar; Olša, Jaroslav, jr. (2008): *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. Lidové noviny. Praha.

Iheduru, Okechukwu C. (1996): Post-Apartheid South Africa and Its Neighbours. *A Maritime Transport Perspective. The Journal of Modern African Studies*. Vol. 34, No. 1, s. 1-26.

Illiffe, John (2001): *Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu*. Vyšehrad. Praha.

Ilorah, Richard (2004): NEPAD The Need and Obstacles. *African Development Bank*. Vol. 16, No. 2, s. 223-251.

Jordaan, Eduard (2010): Fall from Grace: South Africa and the Changing International Order. *Political Studies Association*. Vol. 30, No. 1, s. 82-90.

Kana, Trevor (20. 5. 2011): Does Africa need a permanent seat at the UN Security Council and what about South Africa's chances? South Africa Political Science. Dostupné na <http://www.sa-polsci.com/blogs/does-africa-need-a-permanent-seat-at-the-un-security-council-and-what-about-south-africa%E2%80%99s-chances-> (1. 3. 2012).

Kedo, Alexis (1. 3. 2012): What's a Democracy to Do? South Africa's Immigration Problem. *Fordham Political Review*. Dostupné na <http://fordhampoliticalreview.org/?p=273> (1. 3. 2012).

Klíma, Jan (2009): *Namibie*. Libri. Praha.

Kruliš, Kryštof (2010): Jihoafrická republika a hrozba kriminality. *Mezinárodní politika*. Vol. 34, No. 7, s. 18-20.

Lacina, Karel (1979): *Politika apartheidu*. Pravda. Bratislava.

Mbola, Bathandwa (18. 8. 2008): SADC launches free trade area. South Africa. Dostupné na <http://www.southafrica.info/africa/sadc-fta.htm> (18. 3. 2012).

Odén, Bertil (1996): *Regionalization in South Africa*. UNU World Institute for Development Economics Research. Helsinki.

Piknerová, Linda (2009): *Botswana*. Libri. Praha

Prys, Miriam (2009): Regional Hegemon or Regional Bystander: South Africa's Zimbabwe Policy 2000-2005. *Politikon*. Vol. 36, No. 2, s. 193-218.

Řehák, Vilém (2010): Jihoafrická republika jako regionální a kontinentální velmoc. *Mezinárodní politika*. Vol. 34, No. 7, s. 10-12.

Saurombe, Amos (2010): The role of South Africa in SADC regional integration: the making or braking the organization. *Journal of International Commercial Law and Technology*. Vol. 5, No. 3, s. 124-131.

Soko, Mills (2007): IBSA Regional Security Dimensions: The South African Perspective. *Centre for Policy Studies Johannesburg*. Vol. 20, No. 6, s. 1-17.

Thompson, Leonard (1995): *A History of South Africa*. Yale University Press. New Haven and London.

Thornton, Phil (10. 10. 2010): Concern voiced over G20 role. *Emerging Markets*. Dostupné na <http://www.emergingmarkets.org/Article/2690746/Concern-voiced-over-G20-role.html> (18. 3. 2012).

Wang, Jian-Ye; Masha, Iyabo; Shirono, Kazuko; Harris, Leighton (2007): *The Common Monetary Area in Southern Africa: Shocks, Adjustment, and Policy Challenges*. IMF Working Paper, s. 1-63. Dostupné na <http://cid.bcrp.gob.pe/biblio/Papers/IMF/2007/julio/wp07158.pdf> (22. 3. 2012).

Westhuizen, van der Janis (1998): South Africa's emergence as a middle power. *Third World Quarterly*. Vol. 19, No. 3, s. 435-455.

White, Lyal (2009): IBSA Six Years On: Co-operation in a New Global Order. SAIIA. Emerging Powers Programme, s. 1-4. Dostupné na <http://www.ipc-undp.org/ipc/doc/ibsa/papers/ibsa1.pdf> (22. 3. 2012).

Yew, Leong (14. 5. 2002): Neocolonialism. *Postcolonialweb*. Dostupné na <http://www.postcolonialweb.org/poldiscourse/neocolonialism1.html> (12. 3. 2012).

Zimák, Alexandr (2003): *Jihoafriická republika*. Libri. Praha.

6.2. Prameny

Afrbiz (28. 2. 2010): Economic Potential of Regional Economic Communities in Africa: Spotlight on SADC. Dostupné na

<http://www.afrbiz.net/content/economic-potential-of-regional-economic-communities-in-africa-spotlight-on-sadc> (18. 3. 2012).

Afrbiz (17. 8. 2011): Southern Africa Region Economic Landscape 2011.

Dostupné na <http://www.afrbiz.net/content/southern-africa-region-economic-landscape-2011> (18. 3. 2012).

African History. Dostupné na

<http://africanhistory.about.com/library/timelines/blIndependenceTime.htm> (8. 2. 2012).

Amnesty International (11. 4. 2008): Post-election violence increases in

Zimbabwe. Dostupné na <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/news/post-election-violence-increases-zimbabwe-20080418> (8. 2. 2012).

Avert. Dostupné na <http://www.avert.org/aids-botswana.htm> (8. 2. 2012).

BBC (19. 10. 2009). The Death of Language. Dostupné na

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/8311000/8311069.stm> (23. 2. 2012).

BBC (22. 10. 2008): African free trade zone is agreed. Dostupné na

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7684903.stm> (18. 3. 2012).

BBC 1960: Macmillan speaks of 'wind of change' in Africa. Dostupné na

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/3/newsid_2714000/2714525.stm (25. 2. 2012).

BBC 1992: World unites at Barcelona Olympics. Dostupné na

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/25/newsid_3551000/3551540.stm (18. 3. 2012).

BBC. Namibia profile. Dostupné na <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13891138> (25. 2. 2012).

BBC. The story of Africa. Southern Africa. Dostupné na http://www.bbc.co.uk/worldservice/africa/features/storyofafrica/index_section12.shtml (8. 2. 2012).

CBC 1960: The Year of Africa. Dostupné na <http://www.cbc.ca/news/world/story/2010/06/07/f-year-of-africa.html> (25. 2. 2012).

CIA. The World Factbook. Dostupné na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html?countryName=South Africa&countryCode=sf®ionCode=afr&rank=26#sf> (1. 3. 2012).

CIA. The World Factbook. South Africa. Dostupné na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html> (1. 3. 2012).

CSIS. Security Council Reform and G-20. Dostupné na <http://csis.org/publication/security-council-reform-and-g-20> (1. 3. 2012).

Department of International Relations and Cooperation. Dostupné na <http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa/sadc.htm> (18. 3. 2012).

Department of International Relations and Cooperation. Dostupné na <http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa/sacu.htm> (18. 3. 2012).

Domáci finance. Dostupné na <http://www.domacifinance.cz/799/hruby-domaci-produkt-jeden-z-makroekonomickych-ukazatelu/> (1. 3. 2012).

EAF (2. 9. 2011): IBSA vs BRICS: China and India courting Africa. Dostupné na <http://www.eastasiaforum.org/2011/09/02/ibsa-vs-brics-china-and-india-courting-africa/> (18. 3. 2012).

G20. Dostupné na <http://www.g20.org/en#> (18. 3. 2012).

Government in the Lab. Africa: Top 25 Military Spending Countries. Dostupné na <http://govinthelab.com/africa-top-25-military-spending-countries/> (1. 3. 2012).

IBSA. Dostupné na http://www.ibsa-trilateral.org/index.php?option=com_content&view=article&id=87&Itemid=64 (18. 3. 2012).

ICTSD (15. 6. 2011): Egypt-to-South Africa Free Trade Zone on the Move. Dostupné na <http://ictsd.org/i/news/bridgesweekly/108701/> (18. 3. 2012).

International Organization for Migration. Dostupné na <http://www.iom.int/jahia/Jahia/activities/africa-and-middle-east/southern-africa> (8. 2. 2012).

IOL (16. 3. 2012): Losing the advantage in our own backyard? Dostupné na <http://www.iol.co.za/the-star/losing-the-advantage-in-our-own-backyard-1.1257758> (18. 3. 2012).

Kimberley Process. Dostupné na <http://www.kimberleyprocess.com/> (1. 3. 2012).

Mail&Guardian (13. 11. 2009): Home affairs in the dark about number of illegal immigrants. Dostupné na <http://mg.co.za/article/2009-11-13-home-affairs-in-the-dark-about-number-of-illegal-immigrants> (1. 3. 2012).

Nelson Mandela Foundation. Frontline States. Dostupné na <http://www.nelsonmandela.org/omalley/index.php/site/q/031v03445/041v03446/051v03471.htm> (28. 2. 2012).

Nuclear Threat Initiative. South Africa. Dostupné na <http://www.nti.org/country-profiles/south-africa/nuclear/> (28. 2. 2012).

OECD. About the NEPAD-OECD Africa investment initiative. Dostupné na http://www.oecd.org/document/41/0,3746,en_2649_34893_45337193_1_1_1_1,00.html (22. 3. 2012).

Organization of African Unity. Dostupné na <http://actrav.itcilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/law/oau.htm> (28. 2. 2012).

Oxford Analytica Daily Brief Service (1. 4. 2003): SOUTHERN AFRICA: SACU renegotiated - and challenged. Dostupné na <http://search.proquest.com/docview/192439043?accountid=14965> (18. 3. 2012).

People's Daily Online (1. 6. 2011): South Africa call for urgent UN Security Council reform. Dostupné na <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90777/90855/7396921.html> (18. 3. 2012).

Polity. Institute for Security Studies (17. 2. 2012): AU Vote a Setback for South Africa. Dostupné na <http://www.polity.org.za/article/au-vote-a-setback-for-south-africa-2012-02-02> (22. 3. 2012).

SADC Trade. Trade Performance Review. Dostupné na <http://www.sadctrade.org/files/Intra-SADC-trade-performance-review-2006-6-southafrica.pdf> (18. 3. 2012).

SADC. Dostupné na <http://www.sadc.int/english/about-sadc/> (8. 2. 2012).

SADC. Trade Performance Review. Dostupné na <http://www.sadctrade.org/files/TPR%20Botswana.pdf> (1. 3. 2012).

SIPRI Yearbook 2010 – Military expenditure. Dostupné na http://www.sipri.org/media/pressreleases/pressreleasetranslations/storypackage_milex (1. 3. 2012).

South Africa. Economy. Dostupné na <http://www.southafrica.co.za/about-south-africa/economy/> (22. 3. 2012).

South African History Online. Frontline States. Dostupné na <http://www.sahistory.org.za/organisations/frontline-states> (28. 2. 2012).

SouthAfrica (31. 3. 2009): SADC suspends Madagascar. Dostupné na <http://www.southafrica.info/africa/sadc-310309.htm> (18. 3. 2012).

SouthAfrica (4. 11. 2011): G20 must tackle imbalances: Zuma. Dostupné na <http://www.southafrica.info/news/international/g20-041111.htm> (18. 3. 2012).

SouthAfrica. (11. 4. 2011): New era as South Africa joins BRICS. Dostupné na <http://www.southafrica.info/global/brics/brics-080411.htm> (18. 3. 2012).

SouthAfrica. Apartheid. Dostupné na <http://www.southafrica.to/history/Apartheid/apartheid.htm> (28. 2. 2012).

South Africa. People. Dostupné na <http://www.southafrica.info/about/people/population.htm> (8. 2. 2012).

SouthAfrica. South Africa: economy overview. Dostupné na <http://www.southafrica.info/business/economy/econoverview.htm> (1. 3. 2012).

Statistics South Africa. Tourism Report No. 03-51-02 (2010), s. 6. Dostupné na <http://www.statssa.gov.za/publications/Report-03-51-02/Report-03-51-022010.pdf> (1. 3. 2012).

The Economist (20. 4. 2011): The Chinese in Africa. Trying to pull together. Dostupné na http://www.economist.com/node/18586448?story_id=18586448 (18. 3. 2012).

The Sport Journal. Race, Gender and Sport in Post-Apartheid South Africa. Dostupné na <http://www.thesportjournal.org/article/race-gender-and-sport-post-apartheid-south-africa> (18. 3. 2012).

The World Bank Institute (22. 3. 2012): India, Brazil and South Africa Address the Challenge of Slums. Dostupné na <http://wbi.worldbank.org/wbi/stories/india-brazil-and-south-africa-ibsa-addressing-challenge-slums> (24. 3. 2012).

U. S. Department of State. South Africa. Dostupné na <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2898.htm#history> (18. 3. 2012).

UN Chronicle. The Struggle against Apartheid: Lessons for Today's World. Dostupné na <http://www.un.org/wcm/content/site/chronicle/cache/bypass/home/archive/issues/2007/thesolidarityofpeoples/thestruggleagainstapartheid?pagination=true&ctnscr>

oll_articleContainerList=1_0&ctnlistpagination_articleContainerList=true (25. 2. 2012).

UN. Statistics Division. Dostupné na <http://millenniumindicators.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm> (8. 2. 2012).

UN. Reversing Africa's „brain drain“. Dostupné na <http://www.un.org/en/africarenewal/vol17no2/172brain.htm> (1. 3. 2012)

UN. Security Council. Dostupné na <http://www.un.org/sc/members.asp> (1. 3. 2012).

UNESCO (19. 11. 2003): Africa's marginalization must be reversed, says Thabo Mbeki on a visit to UNESCO. Dostupné na http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17299&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (8. 2. 2012).

WHO. Structural Adjustment Programmes. Dostupné na <http://www.who.int/trade/glossary/story084/en/index.html> (1. 3. 2012)

Worldwide inflation data. Dostupné na <http://www.inflation.eu/inflation-rates/south-africa/historic-inflation/cpi-inflation-south-africa-1986.aspx> (1. 3. 2012).

WTO (4. 11. 2009): Deeper integration is necessary for more balanced development. Dostupné na http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp322_e.htm (18. 3. 2012).

7. RESUMÉ

The Republic of South Africa (RSA) is an extraordinary country in her region as well as on the whole African continent. The aim of this bachelor work is to present the RSA as regional hegemony and introduce all preconditions which predetermine it to such a position.

The region of South Africa has specific characteristics, for example common colonial history, large white population or important political and social connectedness and dependence of the region. Regional economic dominance of the RSA is indisputable because it comprises ca. 80% of GDP of South African Development Community (SADC). South African dominant position is determined by her colonial heritage, but also geostrategic location and strong economic potential.

The first part of this work includes historical background and we also mention that during the era of apartheid the RSA was able to resist international pressure mainly thanks to the support of capitalistic states, namely The United Kingdom and the USA. During this time the region distanced itself from the RSA and tried to minimize its dependence on this regional hegemony, but it was not successful. Since the political transformation in 1994 the relation of the RSA with the region has improved noticeably, although the economic dependence on the RSA more or less persists until today.

The work also deals with international participation of the RSA which after the transformation joined actively many international organizations and at the same time it started regional integration and development. The RSA became a mainspring of regional organizations, such as South African Custom Union (SACU) or SADC.

Nelson Mandela, the first South African democratically elected president, promoted peaceful conflict resolution and helped the country to acquire her lost international prestige. The RSA began to spread her power potential beyond the borders of the region and the continent. It joined other rising regional powers and they have established the formation called IBSA (India, Brazil, South Africa), and the RSA also became the member of G20, as the only African

country. In 2011 it joined the formation of the powerful world economies BRICS (Brazil, Russia, India, China and South Africa).

Through all chapters we can follow that the RSA fulfils all basic characteristics of regional hegemony: self-perception, regional acceptance, projection of preferences and values and provision of regional public good. Simultaneously it fulfils other preconditions such as military, political and economic domination in the region. The RSA is also the key player in regional organizations and obtains “soft power”.

In conclusion, even though the country has been facing numerous interstate challenges (e. g. high criminal rate, huge differences based on social status and race, high infection of HIV/AIDS, or her political stance towards the problematic Zimbabwe), there is no state in the South African region that can threaten the local dominance of the Republic of South Africa. We can anticipate that after the Arab Spring the RSA will strengthen her position within the continent.